

TOMASZ KRZYŻOWSKI
UNIwersYTET JAGIELLOŃSKI
INSTYTUT HISTORII

PROFESOR ANDRZEJ PISOWICZ – UCZONY, ARMENISTA, POPULARYZATOR WIEDZY O JĘZYKU I KULTURZE ARMENII (SYLWETKA NAUKOWA Z OKAZJI 85. URODZIN)

Abstrakt: Profesor Andrzej Pisowicz (ur. 1940), polski orientalista związany z Uniwersytetem Jagiellońskim, specjalizuje się w badaniach nad językami ormiańskim i perskim. W latach 1957-1961 studiował iranistykę na Uniwersytecie Jagiellońskim, a następnie – jako pierwszy Polak – odbył w latach 1961-1963 studia w zakresie filologii ormiańskiej na Uniwersytecie Erywańskim. W 1963 roku obronił na UJ pracę magisterską poświęconą dialektowi wsi Pharpi w Armenii. Wiedzę uzupełniał podczas studiów we Francji i w Iranie. W 1974 roku obronił rozprawę doktorską poświęconą dialektologii i rozwojowi konsonantyzmu ormiańskiego, w 1985 roku uzyskał habilitację na podstawie pracy opisującej system fonologiczny języka perskiego. Tytuł profesora otrzymał w 2002 roku. Dorobek naukowy Andrzeja Pisowicza obejmuje ponad 260 publikacji. Równoległe z badaniami prowadził działalność przekładową, popularyzatorską i społeczną. Był jednym z najczynniejszych działaczy Koła Zainteresowań Kulturą Ormian w Krakowie i Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego. Aktywnie uczestniczy w życiu kulturalnym społeczności ormiańskiej w Polsce, prowadzi kursy języka ormiańskiego, występuje w mediach, propaguje wiedzę o języku, historii i kulturze Armenii. Jest autorytetem moralnym, doradcą i wzorem dla kolejnych pokoleń badaczy.

Słowa kluczowe: Andrzej Pisowicz, orientalistyka, armenistyka, iranistyka, język ormiański

Badania nad historią i kulturą Ormian polskich mają tradycję sięgającą XVI stulecia, kiedy powstały pierwsze opracowania poświęcone fenomenowi tej społeczności na ziemiach polskich. Skromniej przedstawia się dorobek w zakresie studiów językoznawczych. Podejmowane były one na forum akademickim u schyłku XIX wieku i kontynuowane w następnym stuleciu, jednak dla żadnego z badaczy nie stały się głównym polem zainteresowań naukowych. Armenistyka traktowana była raczej jako obszar poboczny, poszerzający horyzonty badań nad językoznawstwem indoeuropejskim. Wśród uczonych, którzy w różnym stopniu zajmowali się tą problematyką, wymienić należy: Jana Hanusza, Andrzeja Gawrońskiego, Eugeniusza Słuszkiewicza i Kazimierza Roszkę.

W tę tradycję wpisuje się działalność naukowa profesora Andrzeja Pisowicza, pierwszego polskiego uczonego, który odbył specjalistyczne studia w zakresie języków ormiańskich. Obejmowały one zarówno język starormiański, dwa współczesne warianty języka literackiego (wschodnio- i zachodnioromiański), jak również dialekty, w tym ten, którym posługiwali się przed drugą wojną światową Ormianie w Kutach nad Czeremoszem.

Publikacje profesora Pisowicza, ogłaszane w językach kongresowych, zdobyły międzynarodowe uznanie w środowiskach armenistycznych i iranistycznych. Jako wybitny znawca filologii ormiańskiej, a zarazem popularyzator wiedzy o języku i kulturze Armenii, profesor Pisowicz odegrał nieocenioną rolę w rozwoju polskich badań ormiańskich. Stał się także jednym z głównych animatorów kształtującego się w ostatnich latach w Polsce środowiska armenistycznego.

Młodość

Andrzej Pisowicz urodził się 2 listopada 1940 roku w Siedliskach pod Miechowem w rodzinie inteligenckiej. Jego rodzice, tuż przed wybuchem drugiej wojny światowej, ukończyli studia na Uniwersytecie Jagiellońskim: ojciec, Waław Pi-sowicz (1914-1987) – prawo, a matka, Irena z Sikorskich (1910-1983) – romanistykę. On sam, ukończywszy w 1953 roku szkołę podstawową w Tarnowskich Górach, kontynuował edukację w Liceum Ogólnokształcącym w Słupsku, gdzie w 1957 roku zdał egzamin dojrzałości¹. W okresie szkolnym należał wraz z większością uczniów do Związku Młodzieży Polskiej – młodzieżowej organizacji podległej władzom państwowym – i pełnił w nim funkcję przewodniczącego zarządu szkolnego. Nie identyfikował się wszakże z propagowaną przez organizację ideologią i z ulgą przyjął informację o rozwiązaniu Związku w 1957 roku².

---

¹ Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego [dalej: AUJ]: b. sygn., Życiorys Andrzeja Pi-sowicza, Kraków, 14 listopada 1963; zbiory prywatne Andrzeja Pisowicza: A. Pisowicz, Autobiografia, Kraków 2018.

² A. Pisowicz, *Armeno-Iranica. Wspomnienia orientalisty*, Kraków 2023, s. 149-150, *Biblioteka Lehahayer*, 6.

Fot. 1. Profesor Andrzej Pisowicz, fot. ze zbiorów Fundacji na rzecz Wspierania Badań Armenistycznych im. Mesropa Masztoca

Dzieciństwo i młodość Andrzeja Pisowicza charakteryzowały częste zmiany miejsca zamieszkania. Było to spowodowane aktywnością zawodową ojca, który pracował jako leśnik. Po zakończeniu wojny rodzina mieszkała najpierw na Śląsku, a następnie na Pomorzu, co umożliwiło Andrzejowi Pisowiczowi zetknięcie się z różnorodnymi środowiskami, językami i kulturami regionalnymi³.

Studia

W latach 1957-1961 Andrzej Pisowicz studiował orientalistykę na Uniwersytecie Jagiellońskim, specjalizując się w filologii irańskiej (język perski). W pierwszych latach nauki poznawał również inne języki orientalne, między innymi arabski i turecki, a także uczestniczył w lektoratach języków zachodnich: angielskiego, francuskiego, niemieckiego oraz łaciny. Dodatkowo wybrał język starożytny – sanskryt. Na trzecim roku studiów rozpoczął naukę języka zachodnioormiańskiego, który w Katedrze Filologii Orientalnej UJ prowadził duchowny ormiańskokatolicki Kazimierz Roszko. Uczęszczał także na zajęcia ze staroirańskiego języka

³ B. Mękarska, *Profesor Andrzej Pisowicz*, w: *In the Orient Where the Gracious Light... Satura orientalis in honorem Andrzej Pisowicz*, red. A. Krasnowolska, K. Maciuszak, B. Mękarska, Kraków 2006, s. IX.

awestyjskiego, które prowadził profesor Tadeusz Pobożniak⁴. W tym czasie na uniwersytecie dominowała wypracowana jeszcze w dwudziestolecu międzywojennym metoda pasywnego nauczania języków orientalnych, oparta przede wszystkim na lekturze i analizie tekstów, bez rozwijania kompetencji komunikacyjnych. Andrzej Pisowicz angażował się także w życie akademickie – należał do Zrzeszenia Studentów Polskich⁵.

Przełomowym momentem w kształtowaniu się zainteresowań naukowych Andrzeja Pisowicza była wizyta na Uniwersytecie Jagiellońskim profesora Wacze Nalbandiana w 1960 roku. Ormiański uczony wygłosił wówczas cykl wykładów poświęconych klasycznej literaturze ormiańskiej, które wywarły na młodym studencie duże wrażenie. Pisowicz nawiązał z Nalbandianem kontakt i wyraził chęć podjęcia studiów w Armenii. Dzięki wsparciu profesora oraz po dopełnieniu wszystkich formalności w 1961 roku wyjechał do Erywanii. Dzięki stypendium Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego przez dwa lata studiował w trybie indywidualnym filologię wschodnioormiańską na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Erywańskiego. Na początku pobytu w Erywanii lekcji ormiańskiego udzielał mu profesor Gurgen Sewak – kierownik Katedry Języka Ormiańskiego⁶.

Pobyt Pisowicza w Armenii przypada na ważne wydarzenia w relacjach polsko-ormiańskich. W 1961 roku polski publicysta Bohdan Gębarski opublikował esej *List do starego tureckiego znajomego*, w którym poruszył problem nierozliczonego ludobójstwa dokonanego na Ormianach przez Turków w czasie pierwszej wojny światowej. Esaj wzbudził duże zainteresowanie wśród inteligencji ormiańskiej, a poeta Geworg Emin poprosił Pisowicza o przetłumaczenie tekstu Gębarskiego na język ormiański. Pisowicz wstępnie się zgodził, ale po namyśle odmówił, w obawie przed utratą stypendium i możliwości kontynuowania studiów. Wówczas tekst przetłumaczyła mieszkająca w Erywanii Polka – Maria Grocholska⁷.

Podczas studiów w Armenii Andrzej Pisowicz nawiązał liczne kontakty zarówno w środowisku naukowym, jak i artystycznym. Spotykał się między innymi ze wspomnianym poetą Eminem oraz światowej sławy malarzem Martirosem Sarianem. Szczególne znaczenie miała jednak znajomość z historykiem Wartanem Grigorianem, która przerodziła się w trwającą kilka dekad przyjaźń⁸.

---

⁴ A. Pisowicz, Autobiografia; idem, *Armeno-Iranica*, s. 13, 138.

⁵ Idem, *Armeno-Iranica*, s. 135-136.

⁶ *Ibidem*, s. 14-15, 18.

⁷ Szerzej na ten temat zob.: T. Krzyżowski, *Z dziejów przyjaźni polsko-ormiańskiej. Przypadek Marii Grocholskiej (1917-1989)*, „Lehahayer”, 10, 2023, s. 173-186.

⁸ A. Pisowicz, *Armeno-Iranica*, s. 27-29, 32. Szerzej o działalności Grigorianiana zob.: A. Pisowicz, *Wspomnienie o Wartanie Grigorianie*, „Lehahayer”, 7, 2020, s. 329-332; A. Grigorian, *Wartan Rubenowicz Grigorian (1929-2019). Historyk, armenolog, publicysta, zbieracz starych ormiańskich rękopisów*, „Lehahayer”, 7, 2020, s. 321-328.

Oprócz doskonalenia znajomości języka ormiańskiego – zarówno w zakresie literatury, jak i komunikacji – Andrzej Pisowicz prowadził w Armenii badania z dziedziny dialektologii ormiańskiej. Ich wyniki stały się po powrocie do Krakowa podstawą uzyskania magisterium z filologii orientalnej. Z inicjatywy i za radą swojego opiekuna naukowego, profesora Sewaka, przeprowadził wywiady terenowe w Pharpi – miejscowości położonej niedaleko Erywania, wspomianej w źródłach już w V wieku. Materiał językowy gromadził metodą wywiadów, rejestrując na magnetofonie wypowiedzi starszych mieszkańców posługujących się lokalną gwara⁹.

Do Polski Andrzej Pisowicz powrócił w marcu 1963 roku i poświęcił się pisaniu pracy magisterskiej pod tytułem „Opis gwary wsi Pharpi oraz przesuwki spółgłoskowe w dialektach ormiańskich”, przygotowywanej pod kierunkiem profesora Tadeusza Milewskiego. Obronił ją 7 października 1963 roku¹⁰. Praca została wysoko oceniona, a w kolejnych latach wydana drukiem¹¹. Omówił w niej fonetykę, morfologię i załączył teksty źródłowe, dając niemal zupełny opis gramatyczny tego dialektu¹².

Praca zawodowa

Mimo znakomitego przygotowania i wyraźnych predyspozycji do pracy naukowej Andrzej Pisowicz nie znalazł od razu zatrudnienia na swojej *Alma Mater*. Aby utrzymać rodzinę, podejmował pracę w różnych instytucjach, nie tracąc wszakże kontaktu z macierzystą uczelnią. W 1963 roku przez kilka miesięcy pracował jako tłumacz w Przedsiębiorstwie Projektowania i Dostaw Aparatury Chemicznej. Następnie zatrudniony był w Bibliotece Jagiellońskiej na stanowisku bibliotekarza (1963-1965). W kolejnych latach pracował krótko jako korektor w Wydawnictwie Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich, Oddział w Krakowie (1965-1966), a następnie jako ekonomista w Zakładzie Urządzeń Przemysłowych POLON w Krakowie (1968-1970).

---

⁹ Więcej na ten temat zob.: A. Pisowicz, *Armeno-Iranica*, s. 36-39.

¹⁰ AUJ: b. sygn., Życiorys A. Pisowicza, Kraków 14 listopada 1963; ibidem: b. sygn., Odpis dyplomu ukończenia studiów wyższych, Kraków 7 października 1963.

¹¹ A. Pisowicz, *Phonétique du parler arménien du village de Pharpi*, „Folia Orientalia”, 10, 1969, s. 65-89, idem, *Esquisse d'une grammaire du parler arménien de Pharpi (I-ère partie)*, „Folia Orientalia”, 12, 1970, s. 215-240; idem, *Esquisse d'une grammaire du parler arménien de Pharpi (II-ème partie)*, „Folia Orientalia”, 13, 1971, s. 209-231; idem, *Esquisse d'une grammaire du parler arménien de Pharpi (III-ème partie)*, „Folia Orientalia”, 14, 1972, s. 53-64; idem, *Un texte arménien dialectal du village Pharpi*, „Folia Orientalia”, 16, 1975, s. 289-301.

¹² AUJ: b. sygn., Alfred F. Majewicz, Ocena dorobku A. Pisowicza, Stęszewo, 28 września 2001.

Równoległe, od 1963 roku, prowadził w Katedrze Filologii Orientalnej Uniwersytetu Jagiellońskiego zajęcia dydaktyczne z praktycznej nauki języka perskiego i ormiańskiego w ramach godzin zleconych. Nieustannie doskonalili swoje umiejętności językowe, przygotowywał kolejne prace naukowe i korzystał ze stypendiów zagranicznych, które poszerzały jego warsztat badawczy¹³.

Za radą doktora Roberta Żebeżiana¹⁴, lekarza okulisty z Aleppo w Syrii, Andrzej Pisowicz ubiegał się o stypendium Fundacji Gulbenkiana – jego otrzymanie umożliwiło mu wyjazd naukowy do Paryża. Przyjechał tam w grudniu 1966 roku na zaproszenie paryskiego armenisty Haïga Berbériana – Ormianina pochodzącego z Turcji, ocalałego z rzezi w czasie pierwszej wojny światowej. Berbérian miał duże zasługi dla badań armenistycznych, posiadał obszerny księgozbiór i był redaktorem wydawanego w Paryżu renomowanego czasopisma: „Revue des études arméniennes”¹⁵. Dotychczas Pisowicz koncentrował się na studiach nad wschodnim wariantem języka ormiańskiego; pobyt w Paryżu miał poszerzyć jego kompetencje o wariant zachodnioormiański. Przez pół roku uczęszczał na zajęcia w École nationale des Langues Orientales Vivantes (obecnie: Institut national des langues et civilisations orientales – INALCO). Gramatykę języka zachodnioormiańskiego wykładał wówczas profesor Frédéric Feydit, natomiast zajęcia praktyczne prowadził Charles Boyadjian, Ormianin pochodzący z Bejrutu. Równoległe Pisowicz rozwijał znajomość języka staroormiańskiego, którego podstaw nauczył się jeszcze w Erywanii. Uczestniczył jako wolny słuchacz w zajęciach na Wydziale Języków Starożytnego Wschodu w Institut Catholique, prowadzonych przez francuskiego duchownego Charles’a Merciera. Dodatkowo w INALCO uczęszczał na zajęcia z języka perskiego, prowadzone przez Gilberta Lazarda¹⁶.

Kariera uniwersytecka

Profesor Tadeusz Lewicki, kierownik Katedry Filologii Orientalnej UJ, widząc potencjał młodego naukowca, podejmował starania o jego stały angaż. W lutym 1970 roku zwrócił się z prośbą do dziekana Wydziału Filologicznego o przydzielenie Pisowiczowi wypożyczonego etatu starszego asystenta na okres drugiego semestru. Swój wniosek Lewicki argumentował tym, że Pisowicz prowadzi zajęcia dydaktyczne w wymiarze 630 godzin w skali roku, co daje 22 godziny

¹³ Ibidem: b. sygn., Kwestionariusz osobowy A. Pisowicza, Kraków, 15 listopada 1963; ibidem: b. sygn., Kwestionariusz osobowy A. Pisowicza, Kraków, 11 marca 1970; B. Mękar-ska, *Profesor Andrzej Pisowicz*, s. IX.

¹⁴ Robert Avedis Jebejian (1909-2001).

¹⁵ Więcej na jego temat i zasług dla armenistyki zob.: A. Pisowicz, *Armeno-Iranica*, s. 44-46.

¹⁶ AUJ: b. sygn., Życiorys A. Pisowicza, Kraków, 12 marca 1970; ibidem: b. sygn., Życiorys A. Pisowicza, Kraków, 18 kwietnia 2001; A. Pisowicz, *Armeno-Iranica*, s. 48-50.

tygodniowo. Lewicki nie omieszczał wspomnieć o ogólnej sytuacji kadrowej Katedry Filologii Orientalnej, której pracownicy w większości przeciążeni są ponadwymiarową liczbą godzin, a dotychczasowe starania kierownictwa Katedry o przyznanie nowych etatów asystenckich się nie powiodły. Dotyczyło to – jak twierdził – zwłaszcza iranistyki, w której specjalizował się Pisowicz. Lewicki wystawił Pisowiczowi dobrą rekomendację:

Reprezentuje on bardzo wysoki poziom kwalifikacji i jest jednym z najbardziej uzdolnionych młodych orientalistów; ma za sobą, obok studiów w Uniwersytecie Jagiellońskim, studia w Armenii oraz Paryżu. Rokuje on jak najlepsze nadzieje prędkiego rozwoju naukowego, a wydrukowana przezeń praca o przesuwkach spółgłoskowych w dialektach ormiańskich odpowiada wymogom stawianym pracom doktorskim¹⁷.

Również pozytywną opinię na temat predyspozycji i dotychczasowych osiągnięć Pisowicza wystawił kierownik seminarium filologii nowoperskiej profesor Franciszek Machalski. Stwierdził, że Pisowicz

zarówno w czasie swoich studiów uniwersyteckich jak i w toku swej pracy naukowo-pedagogicznej wykazał duże zdolności, nieprzeciętny zapał i umiłowanie obranej przez siebie dziedziny wiedzy oraz rzadkie zalety charakteru: bezinteresowność, rzetelność, pilność i obowiązkowość. [...] Jest bezsprzecznie jednym z najbardziej uzdolnionych młodych orientalistów, wychowanków orientalistyki krakowskiej, rokującym wielką nadzieję na przyszłość.

Podkreślił też wartość jego drukowanych prac naukowych i optował za przyznaniem stałego etatu starszego asystenta, co ustabilizowałoby jego pozycję zawodową i umożliwiło dalszy rozwój naukowy. Przyznał, że pozyskanie Pisowicza do kadry dydaktyczno-naukowej Katedry leży nie tylko w interesie krakowskiej iranistyki, ale orientalistyki w Polsce w ogóle¹⁸.

Wysiłki obu uczonych przyniosły pozytywny rezultat. W lutym 1970 roku Andrzej Pisowicz został zatrudniony w charakterze starszego asystenta na drugim semestr roku akademickiego 1969/1970¹⁹, a 1 października 1970 roku został etatowym pracownikiem katedry orientalistyki na analogicznym stanowisku. We wrześniu 1970 roku udał się na kwerendę do Erywania, gdzie zbierał materiały źródłowe do rozprawy doktorskiej²⁰.

---

¹⁷ AUJ: b. sygn., Pismo profesora Tadeusza Lewickiego do profesora Adama Heinza, dziekana Wydziału Filologicznego, 4 lutego 1970.

¹⁸ Ibidem: b. sygn., Opinia profesora Franciszka Machalskiego o kwalifikacjach osobistych i naukowych A. Pisowicza, Kraków, 12 marca 1970.

¹⁹ Ibidem: b. sygn., Kwestionariusz osobowy A. Pisowicza, Kraków, 11 marca 1970.

²⁰ Ibidem: b. sygn., Pismo profesora T. Lewickiego do rektora UJ, Kraków, 27 maja 1970.

Na pierwszy kwartał 1971 roku Pisowicz zaplanował wyjazd na stypendium do Paryża, gdzie zamierzał kontynuować kwerendę do pracy doktorskiej. Nie otrzymał jednak paszportu. Po raz kolejny zwrócił się o niego do władz, przedstawiając opinię profesora Tadeusza Lewickiego, która potwierdzała konieczność wyjazdu naukowego. Lewicki wyjaśniał urzędowi paszportowemu, że w Polsce nie ma ośrodka studiów armenistycznych, a Pisowicz jest pierwszym polskim zawodowym armenistą. Musi więc skorzystać ze specjalistycznej biblioteki znajdującej się w paryskiej Szkole Żywych Języków Orientalnych. Kolejnym argumentem mającym przekonać władze był fakt obecności w Paryżu znaczącej grupy Ormian pochodzących z Turcji, którzy posługiwali się językiem zachodnioormiańskim, a na rozmowach właśnie z nimi Pisowiczowi bardzo zależało. Lewicki podkreślił, że planowany doktorat będzie pierwszym w Polsce z zakresu filologii ormiańskiej; ponadto zaznaczył, że warto poprzeć studia nad kulturą Ormian – „jednego z bratnich narodów ZSRR, który jak wiadomo, również na naszych ziemiach odegrał w dawnych wiekach poważną rolę w kształtowaniu polskiej kultury narodowej”²¹. Pisowicz z kolei podkreślił, że zapoznanie się z językiem zachodnioormiańskim jest konieczne dla uzyskania pełnych kwalifikacji w zakresie językoznawstwa ormiańskiego. Podobnie – jak za pierwszym razem – miał prywatne zaproszenie od paryskiego armenisty Haïga Berbériana²². Wyjazd udało się pomyślnie sfinalizować i Pisowicz spędził kilka miesięcy w paryskich bibliotekach oraz na rozmowach z Ormianami, gromadząc materiały źródłowe²³. Poszerzył także kompetencje w zakresie języka perskiego. W tym celu w latach 1972-1973 studiował przez siedem miesięcy na Uniwersytecie w Teheranie²⁴.

W tym czasie przygotowywał rozprawę doktorską poświęconą rozwojowi konsonantyzmu ormiańskiego. Podczas pobytu w Armenii i w Paryżu zebrał obfity materiał dialektologiczny, obejmujący przede wszystkim nagrania magnetofonowe²⁵. Najlepsze kwalifikacje do oceny tak wąskiej dziedziny wiedzy posiadał jedyny wówczas w Polsce armenista, profesor Eugeniusz Słuszkiewicz, ten jednak z powodu problemów zdrowotnych odmówił przyjęcia funkcji recenzenta²⁶. Zasugerował jednak Pisowiczowi, aby zwrócił się do profesora Jerzego Ku-

---

²¹ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie [dalej: AIPN]: sygn. Kr 37/12734, k. 28, Opinia profesora T. Lewickiego na temat działalności naukowej A. Pisowicza, Kraków, 8 grudnia 1970.

²² Ibidem, k. 26, Pismo A. Pisowicza do Biura Paszportów i Dowodów Osobistych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Kraków, 10 grudnia 1970.

²³ Szerzej na ten temat zob.: A. Pisowicz, *Armeno-Iranica*, s. 56-57.

²⁴ AUJ: b. sygn., Życiorys A. Pisowicza, Kraków, 18 czerwca 1986.

²⁵ Biblioteka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu [dalej: BUMK]: sygn. 1942/III, k. 100, List A. Pisowicza do E. Słuszkiewicza, Kraków, 22 kwietnia 1972.

²⁶ Już po obronie przez Pisowicza doktoratu pojawiła się perspektywa współpracy między uczonymi. Profesor Słuszkiewicz złożył Pisowiczowi propozycję wydania drukiem rękopiśmiennego słownika ormiańskiego, przypuszczalnie autorstwa księdza Józefa Moszory.

ryłowicza, zajmującego się jeszcze przed drugą wojną światową problematyką przesuwek spółgłoskowych²⁷. Ostatecznie recenzentami rozprawy zostali profesorowie: Jerzy Kuryłowicz, Ludwik Zabrocki oraz Tadeusz Pobożniak, i 6 lutego 1974 roku Andrzej Pisowicz obronił pracę doktorską, uzyskując stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie filologii ormiańskiej²⁸.

Rozprawa, poświęcona złożonemu zagadnieniu przesuwek spółgłoskowych w dialektach ormiańskich, koncentrowała się na problemach fonetyki i fonologii historycznej. Choć nie przyniosła ostatecznego rozwiązania badanego zagadnienia, stanowiła istotny wkład w rozwój wiedzy armenistycznej i została wysoko oceniona w środowisku naukowym. W 1976 roku ukazała się w języku francuskim nakładem Wydawnictwa Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich²⁹, a rok później autor otrzymał za nią nagrodę III stopnia Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki (1977)³⁰. O randze rozprawy świadczy jej obecność w bibliografii hasła poświęconego językowi ormiańskiemu w renomowanej *Encyclopedia of Language and Linguistics*³¹. Doczekała się również kilku przychylnych recenzji w czołowych czasopismach armenistycznych: „Bulletin de la Société Linguistique”, „Revue des Études Arméniennes” oraz „Историко-филологический журнал”³².

Przed przyznaniem Andrzejowi Pisowiczowi stanowiska adiunkta po raz kolejny swoją opinię o nim wyraził profesor Machalski. Pisał:

Andrzej Pisowicz jest młodym uczonym z prawdziwego zdarzenia – cechują go nieprzeciętne zdolności językowe, zapał do nauki i dociekliwość, łączące się ze zdolnościami dydaktycznymi i nieczęstymi zaletami charakteru, takimi jak obowiązkowość i solidarność w pracy, prostolinijność, życzliwość w stosunku do młodzieży, kolegów i swych nauczycieli, wreszcie skromność³³.

Z uznaniem wypowiedział się także profesor Lewicki, który podkreślił sumienność w pracy i wysiłek, jaki Pisowicz włożył w podniesienie poziomu

---

Jednak z powodu pracy nad rozprawą habilitacyjną Pisowicz odmówił udziału w projekcie. Zob. ibidem, k. 103, List A. Pisowicza do E. Słuszkiewicza, Izdebnik, 30 lipca 1977.

²⁷ Ibidem, k. 101-102, Kopia listu E. Słuszkiewicza do A. Pisowicza, Toruń, 29 kwietnia 1972.

²⁸ AUJ: b. sygn., Wniosek o powołanie A. Pisowicza na stanowisko adiunkta, Kraków, 12 lutego 1974.

²⁹ A. Pisowicz, *Le développement du consonantisme arménien*, Wrocław 1976.

³⁰ AUJ: b. sygn., Życiorys A. Pisowicza, Kraków, 18 czerwca 1986.

³¹ *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 1, red. E. R. Asher, Oxford 1994, s. 221; AUJ: b. sygn., Autoreferat A. Pisowicza na temat działalności naukowej, Kraków, 18 kwietnia 2001.

³² Archiwum Akt Nowych w Warszawie [dalej: AAN]: sygn. 2521/18460, k. 29, Opinia F. Sławskiego o A. Pisowiczu, Kraków, 6 czerwca 1986.

³³ AUJ: b. sygn., Opinia F. Machalskiego o A. Pisowiczu, Kraków, 11 lutego 1974.

praktycznej nauki języka perskiego i ormiańskiego i zebraniu podczas wyjazdów naukowych szeregu nagrań, które wykorzystuje w pracy dydaktycznej. Podkreślił także jego wyróżniający się dorobek naukowy³⁴. Opierając się na tych opiniach, Rada Wydziału Filologicznego 21 lutego 1974 roku podjęła jednogłośnie uchwałę o powołaniu doktora Pisowicza na stanowisko adiunkta³⁵.

W maju 1985 roku Andrzej Pisowicz habilitował się na podstawie dorobku naukowego oraz rozprawy „Pochodzenie systemów fonologicznych języka nowo- i średnioperskiego”, która ukazała się drukiem w języku angielskim³⁶. Rozprawa habilitacyjna Andrzeja Pisowicza była poświęcona systemowi fonologicznemu języka perskiego w perspektywie historycznej. Autor zastosował nowatorskie podejście metodologiczne, polegające na odwróceniu tradycyjnego porządku chronologicznego. Analizę rozpoczął od najlepiej udokumentowanego etapu, czyli współczesnej fazy rozwoju języka perskiego, której dane posłużyły do rekonstrukcji wewnętrznej. Została ona dodatkowo uzupełniona analizą ortografii, dialektów oraz zapożyczeń leksykalnych. Uzyskane wyniki autor weryfikował poprzez zestawienie ich z materiałem średnioperskim, a następnie – cofając się w czasie – z coraz bardziej fragmentarycznymi świadectwami staroperskiego z VI wieku przed naszą erą. Rozprawa spotkała się z uznaniem iranistów³⁷.

Profesor Wojciech Skalmowski z Université catholique de Louvain wyraził bardzo pozytywną opinię o rozprawie habilitacyjnej Andrzeja Pisowicza. Podkreślił, że jej celem było szczegółowe ukazanie przemian w systemie fonologicznym języka perskiego – od jego najstarszej poświadczonej postaci w VI wieku przed naszą erą po stan współczesny. Wskazał na nowatorski charakter zaproponowanych rozwiązań, a także na wartość rozprawy jako krytycznej syntezy dotychczasowej wiedzy oraz przykład spójnej i nowoczesnej metodologii³⁸. W ocenie Skalmowskiego dorobek Pisowicza imponował w tym czasie nie tylko rozmiarem, lecz przede wszystkim wysoką jakością. Jego publikacje obejmowały dwie powiązane dziedziny – iranistykę i armenistykę – rozwijane z równą kompetencją i zaangażowaniem. Szczególne znaczenie miał tu język ormiański: z jednej strony stanowiący ważne źródło danych do badań nad językami irańskimi, z drugiej – ze względu na swoją izolowaną pozycję w rodzinie indoeuropejskiej – wymagający wysokiej specjalizacji, którą posiada jedynie wąskie grono badaczy.

---

³⁴ Ibidem: b. sygn., Opinia T. Lewickiego o A. Pisowiczu, Kraków, 11 lutego 1974.

³⁵ Ibidem: b. sygn., Pismo J. Ruska, dziekana Wydziału Filologicznego, do rektora UJ, M. Karasia, Kraków, 23 lutego 1974.

³⁶ A. Pisowicz, *Origins of the New and Middle Persian Phonological Systems*, Kraków 1985, *Rozprawy Habilitacyjne – Uniwersytet Jagielloński*, 101.

³⁷ Między innymi była kilkakrotnie cytowana w *Compendium Linguarum Iranicarum*, red. R. Schmitt, Wiesbaden 1989. Zob. AUJ: b. sygn., Autoreferat A. Pisowicza na temat działalności naukowej, Kraków, 18 kwietnia 2001.

³⁸ AAN: sygn. 2521/18460, k. 4-8, W. Skalmowski, Recenzja rozprawy habilitacyjnej A. Pisowicza, Leuven, 4 czerwca 1984.

Pisowicz – pisał recenzent – należał do tego grona, łącząc biegłość teoretyczną, zwłaszcza w zakresie fonologii, z praktyczną znajomością współczesnego języka ormiańskiego. Jego wszechstronny dorobek w pełni uzasadniał nadanie mu stopnia doktora habilitowanego³⁹.

Profesor Leszek Bednarczuk z kolei uważał, że z merytorycznego punktu widzenia rozprawa stanowiła znaczące, a być może nawet przełomowe osiągnięcie w badaniach nad fonetyką i fonologią języka perskiego. Autor nie tylko dokonał szeregu istotnych ustaleń szczegółowych, lecz także przedstawił całościowy, syntetyczny obraz fonologicznego rozwoju tego języka. Na szczególne podkreślenie zasługiwała oryginalność zastosowanej metodologii – analiza prowadzona w sposób nietypowy, gdyż w odwróconej perspektywie chronologicznej. Dzięki swojej wartości merytorycznej rozprawa wniosła istotny wkład nie tylko w językoznawstwo irańskie, ale także – pośrednio – w indoeuropeistykę oraz ogólną teorię języka⁴⁰.

Profesor Manfred Lorenz z Humboldt-Universität w Berlinie podkreślił dydaktyczny wymiar rozprawy. Jego zdaniem analiza rozwoju fonetycznego języka perskiego, jako część językoznawstwa historyczno-porównawczego, stanowiła cenne wsparcie w praktycznym nauczaniu tego języka. Znajomość genezy współczesnych zjawisk językowych pozwala pełniej rozumieć strukturę perskiego i ułatwia pracę dydaktyczną nauczycielom oraz użytkownikom. Lorenz wskazał, że przed językoznawcą-iranistą stoi potrójne zadanie: opis aktualnego stanu języków nowoirzańskich, ich analiza porównawcza oraz identyfikacja źródeł i mechanizmów rozwoju form współczesnych. Takie podejście umożliwia rozwiązywanie trudności ortograficznych, leksykalnych i stylistycznych, z jakimi spotyka się praktyka językowa⁴¹.

Dnia 28 kwietnia 1986 roku Centralna Komisja Kwalifikacyjna przychyliła się do wniosku Rady Wydziału Filologicznego UJ i zatwierdziła habilitację, przyznając Andrzejowi Pisowiczowi tytuł doktora habilitowanego w zakresie językoznawstwa irańskiego i ormiańskiego⁴². Dyrekcja Instytutu Filologii Orientalnej zwróciła się do rektoratu z wnioskiem o utworzenie etatu docenta w Zakładzie Iranistyki i powierzenie go doktorowi habilitowanemu Andrzejowi Pisowiczowi, argumentując, że jednostka od wielu lat nie posiada samodzielnego pracownika

---

³⁹ Ibidem, k. 9, W. Skalmowski, Ocena dorobku naukowego A. Pisowicza, Leuven, 4 czerwca 1984.

⁴⁰ Ibidem, k. 10-14, L. Bednarczuk, Ocena pracy habilitacyjnej i dorobku naukowego A. Pisowicza, Kraków, 20 października 1984.

⁴¹ Ibidem, k. 15-20, M. Lorenz, Ocena rozprawy habilitacyjnej A. Pisowicza, Berlin, 28 grudnia 1984.

⁴² Ibidem, k. 28, Pismo Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej do spraw Kadr Naukowych przy Prezesie Rady Ministrów do Rektora UJ, Warszawa, 28 kwietnia 1986.

naukowego⁴³. W związku z tym ponownie przygotowano opinie dotyczące jego dorobku naukowego i dydaktycznego. Profesor Jerzy Wyrozumski, historyk, podkreślił wieloletnie doświadczenie dydaktyczne Pisowicza, jego sumienność i obowiązkowość oraz fakt, że wypromował 10 magistrów⁴⁴. Profesor Franciszek Sławski, slawista, zwrócił uwagę na ponad 30 publikacji uczonego, a także na jego koleżeńskość, uczynność i zaangażowanie w działalność społeczną⁴⁵. Z kolei profesor Andrzej Czapkiewicz, orientalista, akcentował dojrzałość naukową, rzetelność i kompetencje dydaktyczne badacza, szczególnie w zakresie fonetyki historycznej języka ormiańskiego i perskiego. Wskazał również na jego umiejętność atrakcyjnego przekazywania wiedzy, wysokie wymagania wobec studentów oraz aktywną działalność organizacyjną i kierowniczą w Instytucie Filologii Orientalnej⁴⁶.

Z powodu aktywności opozycyjnej w okresie rządów komunistycznych w Polsce Andrzej Pisowicz otrzymał od Uczelnianego Komitetu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej negatywną opinię, co uniemożliwiło mu objęcie stanowiska docenta⁴⁷. Do sprawy jego nominacji władze uniwersyteckie powróciły dopiero po upływie niespełna dwóch lat. Na wniosek dziekana Wydziału Filologicznego Senat UJ jednogłośnie zdecydował o wystąpieniu do Ministra Edukacji Narodowej z wnioskiem o powołanie Pisowicza na stanowisko docenta⁴⁸. W swej opinii prorektor UJ Jerzy Wyrozumski zaznaczył, że Pisowicz nie należy do żadnej partii politycznej i nie angażuje się w działalność polityczną, koncentrując się wyłącznie na pracy naukowej⁴⁹. Tym razem organy partyjne nie zgłosiły sprzeciwu⁵⁰ i 1 czerwca 1988 roku Pisowicz został mianowany docentem⁵¹. W latach 1988-1991 jako stypendysta fundacji Pax Christi Pisowicz trzykrotnie był na stypendiach w Wiedniu, dzięki którym uzupełniał wiedzę w zakresie językoznawstwa irańskiego⁵².

---

⁴³ AUJ: b. sygn., Pismo dyrektora Instytutu Filologii Orientalnej, Andrzeja Czapkiewicza, do prorektora UJ, Aleksandra Koję, Kraków, 6 czerwca 1986.

⁴⁴ AAN: 2521/18460, k. 33-34, Opinia Jerzego Wyrozumskiego o działalności dydaktyczno-wychowawczej A. Pisowicza, Kraków, 18 czerwca 1986.

⁴⁵ Ibidem, k. 30, Opinia Franciszka Sławskiego o A. Pisowiczu, Kraków, 6 czerwca 1986.

⁴⁶ Ibidem, k. 34-35, Opinia A. Czapkiewicza o działalności naukowo-dydaktycznej A. Pisowicza, [Kraków, b.d.].

⁴⁷ A. Pisowicz, *Wspomnienia z końcowych lat PRL-u (1977-1988)*, „Sowiniec”, 27, 2005, s. 204.

⁴⁸ AUJ: b. sygn., Wyciąg z protokołu z posiedzenia Senatu UJ z dnia 24 lutego 1988.

⁴⁹ AAN: sygn. 2521/18460, k. 3, J. Wyrozumski, Opinia o postawie polityczno-obywatelskiej A. Pisowicza, Kraków, 16 marca 1988; ibidem, k. 1-2, Pismo J. Wyrozumskiego do Ministerstwa Edukacji Narodowej, Kraków, 16 marca 1988.

⁵⁰ Ibidem, k. 47, Pismo Komitetu Krakowskiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej do Ministerstwa Edukacji Narodowej, Kraków, 16 maja 1988.

⁵¹ AUJ: b. sygn., Akt nominacji Ministra Edukacji Narodowej na stanowisko docenta dla A. Pisowicza, Warszawa, 25 czerwca 1988.

⁵² Ibidem: b. sygn., Autoreferat A. Pisowicza na temat działalności naukowej, Kraków, 18 kwietnia 2001.

W 2001 roku ukazała się *Gramatyka ormiańska. Grabar – aszcharabar* Andrzeja Pisowicza, dedykowana Ormianom polskim z okazji 1700-lecia Chrztu Armenii. Było to pierwsze polskojęzyczne kompendium wiedzy o języku ormiańskim, obejmujące różne etapy jego rozwoju, a także szczegółowy opis struktury gramatycznej języka klasycznego (grabaru) oraz współczesnego języka literackiego w obu wariantach – wschodnim i zachodnim. Planowana wersja angielska tej publikacji ostatecznie się nie ukazała⁵³. Jak zauważył w recenzji profesor Stanisław Stachowski, opracowanie, wykraczające poza tradycyjną gramatykę opisową, zawierało komentarze historyczne, dane dialektologiczne oraz porównania z językami rosyjskim i francuskim. Było to pierwsze w Polsce obszerne kompendium wiedzy o języku ormiańskim, obejmujące jego strukturę gramatyczną, słowotwórstwo i leksykę. Na uwagę zasługuje system prezentacji przykładów w oryginale, transliteracji i przekładzie, ułatwiający analizę prezentowanego materiału. Publikacja miała znaczenie zarówno praktyczne i dydaktyczne, jak i istotnie wspierała rozwój badań armenistycznych w Polsce⁵⁴. Za książkę tę autor otrzymał nagrodę indywidualną Ministra Edukacji Narodowej i Sportu⁵⁵. Publikacja stała się podstawą uzyskania przez Pisowicza profesury. 18 października 2001 roku Rada Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego podjęła uchwałę o nadaniu mu tytułu profesora nauk humanistycznych, który został oficjalnie przyznany 15 marca 2002 roku⁵⁶.

Kolejną ważną pozycją w dorobku naukowym Andrzeja Pisowicza był wydany wraz z Szuszanik Sedojan i Norajrem Ter-Grigorianem pierwszy na polskim rynku wydawniczym *Mały słownik ormiańsko-polski/polsko-ormiański*⁵⁷. Z ważniejszych drukowanych prac armenistycznych Profesora wymienić należy również *Słownik pisarzy radzieckiej Armenii*⁵⁸ oraz przekłady z języka ormiańskiego: Rafajela Iszchaniana *Książka ormiańska w latach 1512-1920*⁵⁹ oraz Stepana Lisicjana *Z przeszłości Armenii. Legendy, baśnie, opowieści*⁶⁰. Andrzej Pisowicz przetłumaczył także na polski wiersze znanego poety Parujra Sewaka (*Maskarada i Modlitwa dnia*) oraz opowiadanie pt. *Wieczność* Awetika Isahakiana.

---

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Ibidem: b. sygn., S. Stachowski, Ocena dorobku naukowego A. Pisowicza, 8 października 2001.

⁵⁵ AAP: b. sygn., A. Pisowicz, Autobiografia, Kraków, 2018.

⁵⁶ Ibidem, b. sygn., Nominacja profesorska dla A. Pisowicza, Warszawa, 15 marca 2002.

⁵⁷ A. Pisowicz, N. Ter-Grigorianem, S. Sedojan, *Mały słownik ormiańsko-polski/polsko-ormiański*, Kraków 2006.

⁵⁸ A. Pisowicz, *Słownik pisarzy radzieckiej Armenii*, Warszawa 1992 (nakładem Koła Zainteresowań Kulturą Ormian).

⁵⁹ R. Iszchanian, *Książka ormiańska w latach 1512-1920*, tłum. A. Pisowicz, Wrocław 1994, *Książki o Książce*.

⁶⁰ S. Lisicjan, *Z przeszłości Armenii. Legendy, baśnie, opowieści*, tłum. A. Pisowicz, Warszawa 2014.

Na uwagę zasługują ponadto opracowania dotyczące innych języków. Pisowicz jest autorem oryginalnego skryptu do nauki języka perskiego *Fārsi. Materiały pomocnicze do nauki języka perskiego*⁶¹ oraz współautorem (razem z Anną Krasnowolską) antologii tekstów do praktycznej nauki języka perskiego *Az in dar va az ân dar*⁶². Przy współpracy Farhanga Muthafara Muhamada, lektora kurdyjskiego z Iraku, i arabisty Andrzeja Bartczaka wydał *Gramatykę kurdyjską „Sorani”*. *Wariant używany w Erbilu* oraz samodzielnie *Gramatykę osetyjską (dialekt iroński)*⁶³.

Dorobek naukowy i popularyzatorski profesora Andrzeja Pisowicza, obejmujący ponad 220 pozycji⁶⁴, odznacza się dużą różnorodnością tematyczną i gatunkową. Jego prace naukowe koncentrują się przede wszystkim na językoznawstwie ormiańskim oraz irańskim i obejmują monografie, słowniki, gramatyki, podręczniki do nauki języka perskiego, a także przekłady literatury na język polski. Profesor Pisowicz jest ponadto autorem licznych haseł encyklopedycznych dotyczących języka i kultury ormiańskiej, tekstów popularnonaukowych, wspomnień poświęconych polskim orientalistom oraz recenzji. W swoich badaniach zajmował się szerokim spektrum zagadnień związanych z językoznawstwem ormiańskim: fonetyką, fonologią, fleksją, leksykografią oraz problematyką zapożyczeń. Analizował między innymi system okluzywów i afrykat w grabarze, mutacje konsonantyczne oraz inne zjawiska fonetyczne. Podejmował również tematykę toponomastyczną, obejmującą nazewnictwo geograficzne Kaukazu, Iranu i Afganistanu, a także kwestie polskiej transkrypcji obcych nazw własnych, zwłaszcza orientalnych. Jego publikacje wniosły istotny wkład w badania iraniistyczne, armenistyczne, indoeuropeistyczne i ogólnojęzykoznawcze⁶⁵.

Pod koniec lat siedemdziesiątych profesor Pisowicz zainteresował się dialektem polskich Ormian z Kut, dlatego kilkakrotnie spotykał się z Anną Mojzesowicz z Katowic, ostatnią osobą dobrze znającą ten język. Przeprowadził nagrania, zebrał materiał fonetyczny oraz opracował gramatykę dialektu. Wyniki tych badań zaprezentował w referacie wygłoszonym na konferencji armenistycznej

---

⁶¹ A. Pisowicz, *Fārsi. Materiały pomocnicze do nauki języka perskiego*, Kraków 1977, wyd. 2: 1979.

⁶² A. Pisowicz, A. Krasnowolska, *Az in dar va az ân dar*, Kraków 1982.

⁶³ A. Pisowicz, M. M. Farhang, A. Bartczak, *Gramatyka kurdyjska „Sorani”*. *Wariant używany w Erbilu*, Kraków 2012; A. Pisowicz, *Gramatyka osetyjska (dialekt iroński)*, Kraków 2020.

⁶⁴ Szczegółowy wykaz bibliografii zamieszczamy w innym miejscu niniejszego rocznika „Lehahayer”.

⁶⁵ AUJ: b. sygn., A. F. Majewicz, Ocena dorobku naukowego A. Pisowicza, Stęszewo, 28 września 2001; ibidem: b. sygn., S. Stachowski, Ocena dorobku naukowego A. Pisowicza, 8 października 2001; B. Mękarska, *Profesor Andrzej Pisowicz*, s. XI.

w Filadelfii w 1979 roku. W wiele lat później w Ormiańskim Towarzystwie Kulturalnym w Krakowie przeprowadził dla chętnych kurs tego dialektu⁶⁶.

Ważnym obszarem działalności profesora Andrzeja Pisowicza było recenzowanie prac armenistycznych. Z dużym taktem i precyzją prostował pojawiające się w nich błędy oraz nieścisłości. Tak było z monografią Mirosławy Zakrzewskiej-Dubasowej *Historia Armenii*⁶⁷. W podobny sposób wyjaśniał utrwalone nieporozumienia, między innymi związane z użyciem i rozumieniem słowa „kaban”. Reagował nie tylko na pomyłki, lecz także na świadome zniekształcenia. Sprzeciwiał się na przykład określeniu „Ormianie ukraińscy”, wprowadzonemu przez ukraińskiego badacza Jarosława Daszkewycza, wskazując na jego fałszujący charakter⁶⁸.

Charakterystyczną cechą działalności Pisowicza była stanowczość w kwestiach zasadniczych oraz troska o prawdę historyczną. Gdy na łamach londyńskiej gazety „Times” amerykański armenista John A. C. Greppin opublikował tekst wychwalający rzekomy rozkwit Armenii pod rządami sowieckimi – w zakresie edukacji, bezpieczeństwa i poziomu życia – profesor Pisowicz zdecydowanie zaprotestował. Odwołując się do własnych doświadczeń i wiedzy, napisał list do redakcji, w którym obalał stronnicze i uproszczone sądy autora, ukazując rzeczywisty obraz trudnej rzeczywistości Armenii pod dominacją sowiecką⁶⁹.

Zainteresowania badawcze profesora Pisowicza wykraczają poza orientalistykę. Zajmował się także historią i kulturą Śląska oraz dziejami polskiego nazewnictwa geograficznego, planując przygotowanie monografii poświęconej temu zagadnieniu. W 1990 roku, po powstaniu Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego, aktywnie włączył się w jego działalność i przez wiele lat pełnił funkcję redaktora wydawanego przez to towarzystwo „Biuletynu”⁷⁰.

Profesor Andrzej Pisowicz za swoją działalność naukową, społeczną i patriotyczną był kilkakrotnie nagradzany. Otrzymał między innymi Złoty Krzyż Zasługi (2000), Złoty Medal Jana Pawła II za zasługi dla archidiecezji krakowskiej (2010), Dyplom Honorowy Ministerstwa Diaspory Republiki Armenii za „znaczący wkład w dzieło rozwijania i promowania kultury ormiańskiej” (2010), Krzyż Wolności i Solidarności (2012), Medal 100-lecia Odzyskania Niepodległości

---

⁶⁶ A. Pisowicz, *Materiały z mojej kroniki rodzinnej przydatne do ustalenia niektórych szczegółów najnowszej historii Ormian polskich*, w: *Ormianie polscy w XX i XXI wieku. Historia, kultura, tożsamość*, red. T. Krzyżowski, Biblioteka Lehaayer, 8 [w druku].

⁶⁷ A. Pisowicz, *Rec.: Mirosława Zakrzewska-Dubasowa, Historia Armenii*, Wrocław 1977, „Przegląd Orientalistyczny”, 1, 1979, s. 69-71.

⁶⁸ Biblioteka Instytutu Orientalistyki Uniwersytetu Warszawskiego [dalej: BIOUW]: b. sygn., List A. Pisowicza do E. Tryjarskiego, Kraków, 31 marca 2000.

⁶⁹ A. Pisowicz, *Materiały mojej kroniki rodzinnej*.

⁷⁰ AUJ: b. sygn., Autoreferat A. Pisowicza na temat działalności naukowej, Kraków, 18 kwietnia 2001.

(2018), Nagrodę imienia Witolda Hulewicza (2018)⁷¹, Złoty Medal Ministerstwa Edukacji, Nauki, Kultury i Sportu Republiki Armenii (2025).

Działalność organizacyjna i udział w gremiach naukowych

Andrzej Pisowicz pełnił funkcje kierownicze w strukturach Instytutu Filologii Orientalnej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Najpierw, w 1979 roku, objął stanowisko kierownika Zakładu Iranistyki, które – z przerwami – sprawował do 1994 roku⁷². W latach 1989-1996 piastował funkcję wicedyrektora Instytutu⁷³. Ponadto w latach 1981-1985 reprezentował młodszych pracowników naukowych w Radzie Wydziału Filologicznego⁷⁴.

Jako kierownik Zakładu Iranistyki podejmował działania mające na celu podniesienie poziomu dydaktyki, szczególnie w zakresie praktycznej nauki języka perskiego. W tym celu zabiegał o pozyskanie lektorów – native speakerów tego języka⁷⁵. Wykazywał również troskę o rozwój badań armenistycznych. W 1976 roku spotkał się w Krakowie z Rubenem Awetisjanem, delegatem rektora Uniwersytetu Erywańskiego, z którym Uniwersytet Jagielloński miał podjąć współpracę. W 2002 roku prowadził rozmowy z rektorem UJ, profesorem Franciszkiem Ziejką, na temat uruchomienia na uniwersytecie studiów armenistycznych i kaukazologicznych. Projekty te nie doczekały się jednak realizacji⁷⁶.

Zaangażowanie profesora Pisowicza w rozwój armenistyki w Polsce przejawiało się także w trosce o zapewnienie odpowiedniego zaplecza źródłowego i bibliograficznego. Jako pracownik Instytutu Orientalistyki UJ aktywnie rozbudowywał księgozbiór armenistyczny, pozyskując zarówno nowe publikacje, jak i rzadkie oraz trudno dostępne pozycje. W 1982 roku przejął do zbiorów Instytutu wydawnictwa armenistyczne należące wcześniej do profesora Słuszkiewicza⁷⁷,

---

⁷¹ A. Pisowicz, *Autobiografia*; AUJ: b. sygn., Skrócony wniosek o nadanie tytułu naukowego profesora, Kraków, 18 października 2001.

⁷² AUJ: b. sygn., Powołanie na stanowisko kierownika Zakładu Iranistyki UJ, 29 września 1979; ibidem: b. sygn., Życiorys A. Pisowicza, Kraków, 18 czerwca 1986; ibidem: b. sygn., Pismo prorektora UJ J. Sondla do A. Pisowicza, 30 października 1991; ibidem: b. sygn., Autoreferat A. Pisowicza na temat działalności naukowej, Kraków, 18 kwietnia 2001. W podanych dokumentach występują drobne różnice w daciej.

⁷³ Ibidem: b. sygn., Pismo A. Koja do A. Pisowicza, Kraków, 16 października 1989; ibidem: b. sygn., Pismo F. Ziejki do A. Pisowicza, Kraków, 1 września 1993; ibidem: b. sygn., Autoreferat A. Pisowicza na temat działalności naukowej, Kraków, 18 kwietnia 2001.

⁷⁴ AAN: sygn. 2521/18460, k. 34, Opinia J. Wyrozumskiego o działalności dydaktyczno-wychowawczej A. Pisowicza, Kraków, 18 czerwca 1986.

⁷⁵ Ibidem, k. 32, Wykaz osiągnięć dydaktyczno-wychowawczych i organizacyjnych A. Pisowicza, Kraków, 18 czerwca 1986.

⁷⁶ A. Pisowicz, *Materiały mojej kroniki rodzinnej*.

⁷⁷ Nie zdołał jednak – co później sobie wyrzucił – pozyskać książek z Zakładu Indologii Instytutu Orientalistycznego Uniwersytetu Warszawskiego, który gotów był przekazać

natomiast w 1984 roku wzbogacił bibliotekę o książki po zmarłym Janie Hasso Agopsowiczu – kolekcjonerze i bibliofilu⁷⁸.

Profesor Andrzej Pisowicz należy do licznych organizacji naukowych i społecznych. Był członkiem Związku Nauczycielstwa Polskiego (1963-1980) oraz NSZZ „Solidarność” (1980-1981), członkiem rady naukowej Ośrodka Badań nad Kulturą Ormiańską w Polsce Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie (2019-2024). Od 1980 roku związany jest z Polskim Towarzystwem Ludoznawczym, a od 1985 roku – z Klubem Inteligencji Katolickiej. Należy również do Polskiego Towarzystwa Językoznawczego, Association Internationale des Études Arméniennes, Societas Iranologica Europea oraz Komisji Orientalistycznej Polskiej Akademii Nauk, której od 2023 roku jest członkiem honorowym. Ponadto wchodził w skład kolegium redakcyjnego rocznika „Folia Orientalia”, a obecnie jest członkiem kolegium redakcyjnego rocznika „Lehahayer” oraz serii wydawniczej *Biblioteka Lehahayer*, w ramach której publikowane są monografie i edycje źródłowe z zakresu armenistyki. W latach 2001-2024 brał udział w obradach Komisji Standaryzacji Nazw Geograficznych przy Głównym Urzędzie Geodezji i Kartografii. Od 2015 roku posiada status członka honorowego Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego⁷⁹.

Zajęcia dydaktyczne

Profesor Andrzej Pisowicz przez wiele lat prowadził zajęcia dydaktyczne w Katedrze Filologii Orientalnej (późniejszym Instytucie Orientalistyki UJ). Wykładał przede wszystkim gramatykę opisową języka perskiego i ormiańskiego, prowadził zajęcia z praktycznej nauki obu języków oraz seminarium z iranistyki. W zajęciach uczestniczyło zwykle kameralne grono studentów orientalistyki, choć zdarzali się także wolni słuchacze z innych kierunków. W roku akademickim 1975/1976 prowadził kurs języka starormiańskiego dla absolwentów slawistyki w ramach studium językoznawstwa indoeuropejskiego⁸⁰. W drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych poszerzył ofertę dydaktyczną o zajęcia z języka kurdyjskiego

---

publikacje armenistyczne dla Uniwersytetu Jagiellońskiego. Chodziło o książki po wybitnych armenistach – Andrzeju Gawrońskim i Eugeniuszu Słuszkiewicz. Zostały one przekazane do biblioteki Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego (A. Pisowicz, *Materiały mojej kroniki rodzinnej*).

⁷⁸ Szerzej na jego temat zob.: T. Krzyżowski, *Jan Hasso Agopsowicz (1915-1982) – Ormianin, bibliofil, twórca ekslibrisów*, „Lehahayer”, 8, 2021, s. 205-232.

⁷⁹ AUJ: b. sygn., Kwestionariusz osobowy A. Pisowicza, 19 czerwca 1986; informacje własne autora.

⁸⁰ AAN: sygn. 2521/18460, k. 31, Wykaz osiągnięć dydaktyczno-wychowawczych i organizacyjnych A. Pisowicza, Kraków, 18 czerwca 1986.

(dialekty kurmandži i sorani)⁸¹ oraz z gramatyki języka osetyjskiego⁸². W roku akademickim 1999/2000 prowadził również kurs języka wschodnioormiańskiego, który początkowo cieszył się dużym zainteresowaniem (uczestniczyło w nim kilkanaście osób, między innymi Ormianka z Batumi, student turkologii oraz doktor Krzysztof Stopka z Instytutu Historii UJ), a następnie liczba uczestników zmniejszyła się do kilku osób⁸³.

Pisowicz dzielił się swoją wiedzą nie tylko ze studentami, lecz także ze środowiskiem ormiańskim w Krakowie i z pasjonatami kultury ormiańskiej. W latach osiemdziesiątych zainicjował i prowadził społecznie kurs języka ormiańskiego w ramach Koła Zainteresowań Kulturą Ormian, na który uczęszczali między innymi profesor Anna Krzysztofowicz, Antoni Amirowicz, Grażyna Gäntner i Maria Kokoszyńska. Prywatnych lekcji udzielał księdzu Tadeuszowi Isakowiczowi-Zaleskiemu, przygotowującemu się do duszpasterstwa w obrządku ormiańskim⁸⁴. Z kolei w 1990 roku przygotowywał do pracy misyjnej w Gruzji siostrę Teresę, salezjankę mającą działać wśród Ormian katolików. W 1997 roku przez kilka tygodni uczył języka ormiańskiego Kanadyjczyka Roberta Carrowa, a w tym samym roku prowadził jednosemestralny kurs języka zachodnioormiańskiego dla dwojga Turków z Berlina, studiujących na UJ⁸⁵. W roku akademickim 1992/1993 przebywał na Uniwersytecie w Lejdzie, gdzie przez jeden semestr prowadził po angielsku wykłady z dialektologii ormiańskiej⁸⁶.

Profesor Pisowicz wypromował trzy doktoraty z zakresu iranistyki i indologii: Marzenny Czerniak-Drożdżowicz: „Jātakarman w rytualnych tekstach grhya – trzy aspekty ceremonii” (1994), Agnieszki Kuczkiwicz-Fraś: „The Structural and Socio-linguistic Analysis of Perso-Arabic Hybrids in Hindi” (2001) i Tomasa Gacka: „Gyāg-Nāmag. A study of the Geographical Names in the Middle Persian Books” (2003)⁸⁷.

⁸¹ BIOUW: b. sygn., List A. Pisowicza do E. Tryjarskiego, Kraków, 19 października 1998; AUJ: b. sygn., Autoreferat A. Pisowicza na temat działalności naukowej, Kraków, 18 kwietnia 2001.

⁸² B. Mękarska, *Profesor Andrzej Pisowicz*, s. X.

⁸³ A. Pisowicz, *Materiały mojej kroniki rodzinnej*.

⁸⁴ T. Krzyżowski, *Ksiądz Tadeusz Isakowicz-Zaleski (1956-2024) i jego aktywność na rzecz środowiska ormiańskiego / Քսիանու Թարխնու Վարդապետ Բաակոյիչ-Չալկսլիին (1956-2024) և իր սկսիվ գործունեությունը՝ հ նպաստ հայ համայնքի*, „Munetik” / „Մունետիկ”, 1, 2024, s. 34-45.

⁸⁵ A. Pisowicz, *Armeno-Iranica*, s. 67; idem, *Materiały mojej kroniki rodzinnej*; Ա. Հարությունյան [A. Harutyunyan], Անջեյ Պիսովիչը Կրակովում արևմտահայերեն էր սովորեցնում երկու թուրքի գերմաներենով. Հայաստանում մեկնարկում են լեհական օրերը [Andrzej Pisowicz uczył zachodnioormiańskiego w Krakowie dwóch Turków po niemiecku. W Armenii rozpoczynają się Dni Polskie], „Uqq” [Naród], 75, 2012, s. 3.

⁸⁶ AUJ: b. sygn., Autoreferat A. Pisowicza na temat działalności naukowej, Kraków, 18 kwietnia 2001.

⁸⁷ Ibidem.

Udział w międzynarodowych sympozjach naukowych

Andrzej Pisowicz brał udział w wielu prestiżowych sympozjach, w których uczestniczyli najwybitniejsi specjaliści z zakresu językoznawstwa i armenistyki. Spotkania w takim gronie były nie tylko okazją do zaprezentowania własnych osiągnięć badawczych, ale także poznania osobiście szeregu specjalistów, z którymi Pisowicz chętnie polemizował. W 1979 roku uczestniczył w sympozjum językoznawstwa ormiańskiego w Filadelfii, gdzie wygłosił referat „Some New Information on the Dialect of Polish Armenians”, oraz w konferencji poświęconej transkrypcji wyrazów orientalnych na Uniwersytecie Warszawskim, gdzie zaprezentował temat transkrypcji wyrazów ormiańskich. W 1980 roku w Polskiej Akademii Nauk w Krakowie mówił o spółgłoskach perskich i ormiańskich, a w 1982 roku w Erywanu przedstawił referat o zapożyczeniach nowoperskich w dialektach ormiańskich, występując także w programie telewizyjnym obok czołowych armenistów światowych (Frédéric Feydit, Jean-Pierre Mahé, James Russell, Avedis K. Sandjian). W 1984 roku brał udział w konferencjach armenistycznych w Mediolanie i Trewirze, a w 1986 roku w Brukseli zaprezentował krytykę tak zwanej teorii glottalnej Tamaza Gamkrelidze na bazie materiału języka ormiańskiego (do tematu powrócił w odczycie w PAN w 1991 roku). W następnych latach uczestniczył między innymi w konferencjach armenistycznych w Erywanu (1987), Fryburgu (1988), Londynie i Lejdzie (1993), a także w sesji poświęconej teatrowi Orientu (1995), gdzie mówił o teatrze ormiańskim. W 1998 roku w Komisji Orientalistycznej PAN przedstawił referat o polskich nazwach państw Zakaukazia i Azji Środkowej. W 2001 roku wystąpił w Stepanakercie, stolicy Górskiego Karabachu, z referatem o arabskich, perskich i tureckich elementach w dialekcie Ormian polskich oraz uczestniczył w kursie dialektu karabaskiego. Rok później, w PAN w Krakowie, zaprezentował referat o problemach przekładu „z drugiej ręki” na przykładzie *Księgi śpiewów żalobliwych* Grzegorza z Nareku⁸⁸.

Ekspert i tłumacz języka ormiańskiego

Z uwagi na szerokie kompetencje językowe oraz znajomość kontekstu historycznego profesor Andrzej Pisowicz wielokrotnie był proszony o ekspertyzy z zakresu armenistyki (obejmowały one problemy wydawnicze nad edycją źródeł ormiańskich, takich jak *Księga dziejów* Arakela z Tebryzu) oraz liczne recenzje wydawnicze. Konsultowano z nim hasła armenistyczne zamieszczone w *Wielkiej*

---

⁸⁸ Ibidem: b. sygn., Życiorys A. Pisowicza, Kraków, 18 czerwca 1986; ibidem: b. sygn., Ankieta kwalifikacyjna, Kraków 1980; ibidem: b. sygn., Autoreferat A. Pisowicza na temat działalności naukowej, Kraków, 18 kwietnia 2001; A. Pisowicz, *Materiały mojej kroniki rodzinnej*.

*Encyklopedii Powszechnej*⁸⁹ oraz program nauczania języka polskiego dla imigrantów z Armenii. Był też autorem ekspertyz dla Rady Języka Polskiego w sprawie polskiego nazewnictwa geograficznego⁹⁰.

W 1989 roku skatalogował starodruki ormiańskie przechowywane w Dziale Starych Druków Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich we Wrocławiu (dziś: Narodowa Biblioteka Ossolineum). Rok później tłumaczył napisy ormiańskie umieszczone na dywanach ze zbiorów Zamku Królewskiego w Warszawie. Wielokrotnie występował również w mediach jako ekspert, między innymi z okazji rocznic ludobójstwa Ormian z 1915 roku. W 1991 roku tłumaczył krótkometrażowe filmy ormiańskie podczas spotkania poświęconego Armenii w Akademii Rolniczej w Krakowie. Regularnie zapraszano go również do Radia Kraków, gdzie komentował sytuację polityczną i społeczną w Armenii, losy mniejszości ormiańskiej w Polsce oraz tragiczne wydarzenia związane z ludobójstwem Ormian⁹¹.

Profesor Pisowicz był także nieocenionym wsparciem dla badaczy i pasjonatów tematyki ormiańskiej, którym tłumaczył literaturę z języka ormiańskiego. Wśród beneficjentów tego rodzaju pomocy byli działacze środowiska ormiańskiego – Stanisław Donigiewicz i Michał Bohosiewicz. Ten ostatni przygotowywał publikację z heraldyki i dziejów rodzin ormiańskich⁹².

Istotnym obszarem działalności Profesora były także tłumaczenia na potrzeby wymiaru sprawiedliwości. Występował jako tłumacz podczas rozpraw sądowych z udziałem Ormian nieznających języka polskiego oraz przygotowywał tłumaczenia dokumentów dla sądu i prokuratury, dotyczących głównie spraw karnych, takich jak napady rabunkowe czy kradzieże⁹³.

Popularyzator wiedzy o historii i kulturze Armenii

Profesor Andrzej Pisowicz od początku swojej działalności naukowo-badawczej i dydaktycznej angażował się w popularyzację wiedzy o języku, historii i kulturze Armenii, a także aktywnie uczestniczył w wydarzeniach kulturalnych środowiska ormiańskiego. W 1976 roku wziął udział w Armeńskim Wieczorze Narodowym w Krakowie, poświęconym kulturze ormiańskiej, zorganizowanym z udziałem doktora Janusza Kamockiego, podczas którego zaprezentował przeźrocza przedstawiające zabytki architektury sakralnej i piśmiennictwa ormiańskiego. Rok

---

⁸⁹ AAN: sygn. 2521/18460, k. 34, Opinia A. Czapkiewicza o działalności naukowo-dydaktycznej A. Pisowicza, [Kraków b.d.].

⁹⁰ AUJ: b. sygn., Autoreferat A. Pisowicza na temat działalności naukowej, Kraków, 18 kwietnia 2001; A. Pisowicz, *Materiały mojej kroniki rodzinnej*.

⁹¹ A. Pisowicz, *Materiały mojej kroniki rodzinnej*.

⁹² Ibidem.

⁹³ Ibidem.

później wygłosił odczyt o chrześcijaństwie Armenii w Klubie Inteligencji Katolickiej w Krakowie, a w 1989 roku gościł w Klubie Inteligencji Katolickiej w Sosnowcu, gdzie przedstawił odczyt zatytułowany „Moje spotkania z Armenią”⁹⁴.

Istotnym polem jego aktywności społeczno-kulturalnej była działalność w Kole Zainteresowań Kulturą Ormian przy Polskim Towarzystwie Ludoznawczym, powstałym w Krakowie w 1980 roku. Jako jedyny zawodowy armenista w tym gronie wnosił odpowiednie przygotowanie merytoryczne, co czyniło go jednym z filarów Koła. Podczas spotkań wygłaszał prelekcje, głównie z zakresu literatury i językoznawstwa ormiańskiego, które cieszyły się dużą popularnością. Jego odczyty poświęcone były także zakonowi mechitarystów, zasadom transkrypcji wyrazów ormiańskich, sytuacji Ormian w Iranie i Górskim Karabachu, a ponadto jego podróżom do Armenii⁹⁵. Po powstaniu analogicznych stowarzyszeń w Warszawie i Gdańsku występował również tam z odczytami na podobne tematy. Po powstaniu Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego w Krakowie w 1990 roku podjął z nim stałą współpracę, służąc doświadczeniem, kontaktami i fachową wiedzą. Wygłaszał prelekcje popularnonaukowe, nie stroniąc także od tematów kontrowersyjnych; jeden z artykułów poświęcił nacjonalizmowi ormiańskiemu⁹⁶.

Profesor Pisowicz uczestniczył również w życiu religijnym społeczności ormiańskiej. Brał udział w liturgiach ormiańskich celebrowanych w Krakowie przez księdza Kazimierza Filipiaka, a następnie przez księdza Józefa Kowalczyka. W maju 2002 roku uczestniczył w uroczystościach jubileuszu 1700-lecia chrześcijaństwa w Armenii, które odbyły się w kościele karmelitów na Piasku w Krakowie pod przewodnictwem kardynała Franciszka Macharskiego. W czerwcu tego samego roku, podczas wizyty w Krakowie patriarchy ormiańskokatolickiego Nersesa Bedrosa XIX z Libanu, tłumaczył jego kazanie wygłoszone w bazylice Mariackiej⁹⁷.

Znaczące miejsce w jego działalności zajmowała popularyzacja wiedzy o Armenii, jej historii, kulturze oraz bieżących wydarzeniach społeczno-politycznych. Profesor podejmował aktualne tematy, między innymi odnosząc się do pogromów Ormian w Sumgaicie (1988) czy sytuacji w Górskim Karabachu. Na łamach „Tygodnika Powszechnego” publikował artykuły przybliżające polskiemu

---

⁹⁴ Ibidem.

⁹⁵ T. Krzyżowski, *Aktywność społeczno-kulturalna środowiska ormiańskiego w Krakowie w latach osiemdziesiątych XX wieku na przykładzie Koła Zainteresowań Kulturą Ormian, w: Ormianie polscy w XX i XXI wieku* [w druku].

⁹⁶ A. Pisowicz, *About How One Should Not Fight Nationalism (and on the Pitfalls of Armenian Patriotism)*, „Pro Georgia. Journal of Kartvelological Studies”, 9/10, 2002-2003, s. 159-173; idem, *O tym, jak nie należy zwalczać nacjonalizmu (i o pułapkach ormiańskiego patriotyzmu)*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego”, 30/31, 2002, s. 58-71.

⁹⁷ A. Pisowicz, *Materiały mojej kroniki rodzinnej*.

czytelnikowi kontekst konfliktu ormiańsko-azerbejdżańskiego⁹⁸, w tym pogromy Ormian w Baku w 1990 roku. Wiedzę czerpał zarówno z prasy ormiańskiej, którą prenumerował, jak i z bezpośrednich kontaktów z przedstawicielami społeczności ormiańskiej. Na przykład w 1991 roku przeprowadził wywiad ze studentem z Armenii, Wahe Amirbekianem, który relacjonował ówczesną sytuację polityczną i gospodarczą w kraju⁹⁹.

Z inicjatywy profesora Pisowicza podjęto starania o przekład na język polski ważnej książki Yvesa Ternona *Les Arméniens. Histoire d'un génocide*. Dzięki jego zaangażowaniu i opiece merytorycznej książka ukazała się nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego: *Ormianie. Historia zapomnianego ludobójstwa*¹⁰⁰.

Praca w ambasadzie polskiej w Teheranie

Po rozpadzie Związku Sowieckiego i ogłoszeniu przez rząd Polski gotowości uznania nowych republik oraz nawiązania z nimi stosunków dyplomatycznych Andrzej Pisowicz wyraził zainteresowanie pracą w służbie zagranicznej. W 1992 roku zwrócił się do Ministerstwa Spraw Zagranicznych, zgłaszając swoją kandydaturę do pracy w przyszłej ambasadzie RP w Erywanii oraz przedkładając propozycję pomocy przy nawiązywaniu stosunków dyplomatycznych z Armenią. Otrzymał wówczas odpowiedź, iż w najbliższym czasie nie przewiduje się otwarcia przedstawicielstwa dyplomatycznego w Armenii¹⁰¹.

Wkrótce został zaangażowany do pracy w Ambasadzie w Teheranie, gdzie spędził w latach 1994-1995 sześć miesięcy, pełniąc funkcję radcy, czyli zastępcy *chargé d'affaires*, którym był wówczas Antoni Grzelak. W trakcie pobytu w stolicy Iranu prowadził prelekcje dotyczące tematyki ormiańskiej oraz nawiązał kontakty z tamtejszymi Ormianami. Z powodu problemów zdrowotnych musiał wrócić do Polski, gdzie od listopada 1995 roku kontynuował pracę na Uniwersytecie Jagiellońskim¹⁰².

Zaangażowanie profesora Pisowicza w sprawy Armenii i Kaukazu widoczne było także w kolejnych latach. W 1999 roku, gdy pojawiły się informacje medialne, że Polska może podjąć się mediacji w sporze Armenii z Azerbejdżanem

⁹⁸ Idem, *Karabach*, „Tygodnik Powszechny”, 32, 1988, s. 1-2.

⁹⁹ Idem, *Materiały mojej kroniki rodzinnej*.

¹⁰⁰ Y. Ternon, *Ormianie. Historia zapomnianego ludobójstwa*, tłum. W. Brzozowski, Kraków 2005.

¹⁰¹ A. Pisowicz, *Materiały mojej kroniki rodzinnej*; idem, *Armeno-Iranica*, s. 75.

¹⁰² AUJ: b. sygn., Życiorys A. Pisowicza, Kraków 18 kwietnia 2001; AAP: b. sygn., A. Pisowicz, *Autobiografia*, Kraków 2018; A. Pisowicz, *Armeno-Iranica*, s. 77-79.

o Górski Karabach, Pisowicz zgłosił w Ministerstwie Spraw Zagranicznych ofertę pomocy jako tłumacz podczas ewentualnych rozmów¹⁰³.

Pod lupą Służby Bezpieczeństwa PRL

W 1977 roku Andrzej Pisowicz nawiązał kontakt ze Studenckim Komitetem Solidarności (SKS) – antykomunistyczną organizacją młodzieży, powstałą w latach siedemdziesiątych na Uniwersytecie Jagiellońskim. Zebrał wśród pracowników Instytutu Orientalistyki podpisy pod postulatami Komitetu Obrony Robotników, który domagał się u władz ponownego przeprowadzenia procesów sądowych, z uwagi na bardzo wysokie wyroki, jakie zapadły wobec radomskich robotników za ich bunt z 1976 roku. Dokument ten przekazała założycielce SKS, Liliane Batko¹⁰⁴. Ponadto na łamach wydawanego przez SKS czasopisma „Indeks”¹⁰⁵ opublikował pod pseudonimem „dr ir-ar” krytykę strategii władz uniwersyteckich i uczelnianego komitetu PZPR w kwestii indoktrynacji studentów w duchu marksistowskim¹⁰⁶. Dwa lata później ponownie zabrał głos na łamach „Indeksu”¹⁰⁷ w tej samej sprawie. Tekst pisany z sarkazmem sprowadzał się w dużej mierze do stwierdzenia: jak ktoś, kto nie jest komunistą, ma promować ideologię komunistyczną? Taką postawę autor uznał za dwulicową i deprawującą młodzież akademicką¹⁰⁸. W tytule zaś ironicznie odniósł się do ambicji rektora UJ Mieczysława Hessa, aby uniwersytet stał się wzorem przeprowadzenia kampanii ideologicznej dla innych uczelni¹⁰⁹.

Sprawą zainteresowali się funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa. Tajny współpracownik Lesław Maleszka¹¹⁰ (pseudonim „Tomek”), poinformował esbeków, kto jest autorem obu tekstów i zasugerował istnienie jego kontaktów z przedstawicielami SKS. Sprawie nadano kryptonim „Pisarz”, a zadaniem funkcjonariuszy miało być rozpoznanie poglądów Pisowicza oraz ustalenie jego kontaktów z przedstawicielami wspomnianej organizacji. W tym celu kontrolowano korespondencję Pisowicza, dokonano analizy akt personalnych i paszportowych oraz rozważano przeprowadzenie tak zwanej rozmowy ostrzegawczej. 26 czerwca 1979 roku, korzystając z okazji starań Pisowicza o paszport, przeprowadzono

¹⁰³ Idem, *Materiały mojej kroniki rodzinnej*.

¹⁰⁴ Idem, *Wspomnienia z końcowych lat PRL-u*, s. 199.

¹⁰⁵ Idem, *List do redakcji*, „Indeks”, 2, 1977, s. 23-24.

¹⁰⁶ Szerzej na temat tego zagadnienia zob.: idem, *Wspomnienia z końcowych lat PRL-u*, s. 196.

¹⁰⁷ Idem, *Uniwersytet Jagielloński – koordynatorem*, „Indeks”, 5, 1979, s. 8.

¹⁰⁸ Skonfiskowany maszynopis artykułu włączono do akt sprawy: AIPN: sygn. Kr 010/12057, k. 22-23.

¹⁰⁹ A. Pisowicz, *Wspomnienia z końcowych lat PRL-u*, s. 198.

¹¹⁰ Maleszka był członkiem komitetu redakcyjnego „Indeksu” i doskonale orientował się w personaliach autorów. *Ibidem*, s. 200.

z nim rozmowę operacyjną. Pisowicz nie tylko nie przyznał się do winy, ale oświadczył, że odmawia odpowiedzi na zadawane mu pytania¹¹¹. Wtedy zagrożono, że nie otrzyma paszportu. Profesor zachował jednak zimną krew i odparł, że w takiej sytuacji nie weźmie udziału w konferencji w Filadelfii. Jak sam zauważył, prawdopodobnie rozmowa miała na celu pozyskanie go do współpracy z aparatem władzy komunistycznej¹¹². Takie przypuszczenie nie jest bezpodstawne, biorąc pod uwagę notatkę w aktach sprawy: „Przebieg rozmowy wykazał, że figurant jest zdecydowanie negatywnie nastawiony do Służby Bezpieczeństwa oraz nie zmienia swych poglądów politycznych”. Po pewnym czasie stwierdzono, że Pisowicz nie przejawia „wrogiej działalności”, dlatego sprawę uznano za zakończoną, poddając go jednak okresowej obserwacji¹¹³.

Jak się okazało, wkrótce Służba Bezpieczeństwa ponownie zainteresowała się aktywnością Andrzeja Pisowicza. 19 września 1980 roku na Uniwersytecie Jagiellońskim odbyło się spotkanie założycielskie NSZZ „Solidarność”. Profesor wygłosił przemówienie, w którym sugerował, że należy przyłączyć się do robotników w Nowej Hucie¹¹⁴. Od samego początku środowisko „Solidarności” na Uniwersytecie Jagiellońskim było inwigilowane przez Służbę Bezpieczeństwa. Owo wystąpienie Pisowicza uznane zostało przez jej funkcjonariuszy za ostrą krytykę systemu zarządzania uczelnią¹¹⁵. Jak skwapliwie relacjonował esbek Mariusz Stanisławski, na zebraniach „Solidarności” omawiano takie tematy, jak ograniczenie cenzury, swobodę badań naukowych, zniesienie ograniczeń wyjazdów zagranicznych, możliwości wyrażania własnych poglądów czy kwestię reaktywacji na UJ Wydziału Teologicznego¹¹⁶.

W drugiej połowie grudnia 1980 roku Pisowicza wybrano do Komisji Wydziałowej „Solidarności” na Wydziale Filologicznym; należał także do Komisji Uczelnianej¹¹⁷. W 1981 roku opracował ulotkę w języku rosyjskim, gdzie zamieścił zwięzłą charakterystykę działalności i celów „Solidarności”. Przy pomocy tarnowskich kolejarzy ulotka została przewieziona na teren ZSRR¹¹⁸. Przyczyna opracowania ulotki była zgoła prozaiczna. Otóż do Polski docierały informacje,

¹¹¹ AIPN: sygn. Kr 010/12057, k. 27-28, Raport w sprawie operacyjnego sprawdzenia kryptonim „Pisarz”, [Kraków 1980].

¹¹² Relacja z przebiegu rozmowy zob.: A. Pisowicz, *Wspomnienia z końcowych lat PRL-u*, s. 200-201.

¹¹³ AIPN: sygn. Kr 010/12057, k. 27-28, Raport w sprawie operacyjnego sprawdzenia kryptonim „Pisarz”, [Kraków 1980].

¹¹⁴ Szczegóły zob.: A. Pisowicz, *Wspomnienia z końcowych lat PRL-u*, s. 203.

¹¹⁵ AIPN: sygn. Kr 010/12057, k. 30, Uzupełnienie do meldunku operacyjnego [wrzesień 1980].

¹¹⁶ W. Zabłocki, *Co o nas wiedzieli? NSZZ „Solidarność” Uniwersytetu Jagiellońskiego w dokumentach SB*, Kraków 2005, s. 42, 51, 81, *Arkana Historii*.

¹¹⁷ A. Pisowicz, *Wspomnienia z końcowych lat PRL-u*, s. 203.

¹¹⁸ W. Zabłocki, *Co o nas wiedzieli?*, s. 9.

że propaganda sowiecka przedstawia „Solidarność” w bardzo złym świetle, jako organizację antysocjalistyczną i niemal faszystowską. Pisowicz zdecydował się wyprostować kłamliwe informacje¹¹⁹.

Z dokumentów Służby Bezpieczeństwa wynika, że jej funkcjonariusz, kapitan Stanisław Knapik, uważał Pisowicza za jednego z czołowych aktywistów na uniwersytecie, który koordynuje zebrania kół „Solidarności” na uczelni i zaopatrjuje je w ulotki propagandowe¹²⁰. Profesor uważa, że ta ocena jego aktywności antykomunistycznej była zawyżona. Twierdzi, że w stanie wojennym pośredniczył jedynie w zbieraniu składek członkowskich¹²¹. Przymuszczałnie na taki obraz wpłynęły donosy tajnych współpracowników. Jeden z informatorów w styczniu 1982 roku sugerował, że Pisowicza należy internować lub przeprowadzić z nim rozmowę ostrzegawczą. W czerwcu 1982 roku kapitan Knapik w swoim raporcie z żalem notował, że członkowie PZPR na Uniwersytecie Jagiellońskim bądź osoby niezwiązane formalnie z partią, ale nienależące do „Solidarności”, są szykanowane przez pozostałych pracowników i nazywane szpiclami. Według Knapika do takiego bojkotu nawoływać miał także Pisowicz, co – biorąc pod uwagę jego usposobienie i kulturę osobistą – trudno uznać za wiarygodne. Kolejną bolączką, na którą uskarżał się kapitan Knapik, było kolportowanie ulotek na terenie uniwersytetu. W swoim raporcie zanotował:

Słyszysz się opinię, że niektóre z tych ulotek pochodzą z kręgu osób skupionych wokół Pisowicza, który jest ruchliwy, często odwiedzany w miejscu pracy i sam często spotyka się z działaczami „Solidarności”. Mówi się nawet, że tam, gdzie pojawi się dr Pisowicz, pojawiają się także ulotki¹²².

Poza wątkiem „Solidarności” uwagę esbeków zwróciło zaangażowanie Andrzeja Pisowicza w tworzenie Koła Zainteresowań Kulturą Ormian przy Polskim Towarzystwie Ludoznawczym. Na temat nowej organizacji zebrano podstawowe informacje, błędnie sugerując, że jej pomysłodawcą był Pisowicz¹²³. Z akt sprawy jednoznacznie wynika, że esbecy kontrolowali korespondencję Pisowicza, wiedzieli bowiem dokładnie, z kim się kontaktuje w sprawach Koła i jakie sprawy załatwia. Chodziło głównie o nawiązanie kontaktów z instytucjami kulturalnymi w Armenii¹²⁴. Inwigilacji najwyraźniej zaprzestano, gdyż w aktach esbecji brak dalszych relacji na temat aktywności Andrzeja Pisowicza w Kole ormiańskim.

¹¹⁹ A. Pisowicz, *Wspomnienia z końcowych lat PRL-u*, s. 195.

¹²⁰ W. Zabłocki, *Co o nas wiedzieli?*, s. 211.

¹²¹ A. Pisowicz, *Wspomnienia z końcowych lat PRL-u*, s. 203.

¹²² W. Zabłocki, *Co o nas wiedzieli?*, s. 110, 148.

¹²³ Faktycznie pomysłodawcą i głównym organizatorem był doktor Janusz Kamocki.

¹²⁴ AIPN: sygn. Kr 010/12057, k. 8-9, Pismo podpułkownika Jana Billa do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Kraków, 28 maja 1981.

Podsumowanie

Profesor Andrzej Pisowicz to uczyony o szerokich horyzontach, który potrafi połączyć solidny warsztat filologiczny z głębokim zaangażowaniem w sprawy społeczno-kulturalne środowiska ormiańskiego. Jako pierwszy polski językoznawca uzyskał solidne wykształcenie w dwóch specjalizacjach – armenistycznej i iranistycznej. Zdobytą na Uniwersytecie Jagiellońskim wiedzę poszerzał podczas studiów zagranicznych w Armenii, Francji i Iranie. Sumiennie pracował nad poszerzeniem swoich kompetencji i warsztatu badawczego¹²⁵, co przekładało się także na wzbogacenie oferty dydaktycznej w zakresie zajęć uniwersyteckich. Dorobek naukowy Profesora jest wysoko oceniany zarówno przez polskie, jak i zagraniczne autorytety z zakresu językoznawstwa i orientalistyki. Jako armenista wszedł do wąskiej międzynarodowej grupy uczonych, prezentując wyniki swoich badań na zagranicznych sympozjach. Jego prace naukowe do dziś pozostają aktualne, stanowiąc punkt odniesienia w badaniach językoznawczych. O uznaniu, jakim cieszy się w naukowych gremiach, świadczy chociażby fakt, że poproszono go o napisanie części poświęconej językowi ormiańskiemu w haśle *Languages of the World*, zamieszczonym w *Encyclopedia Britannica*¹²⁶. Rezultaty jego badań inspirowały innych uczonych, czego przykładem jest niemiecki turkolog Uwe Bläsing, który podjął badania nad zapożyczeniami ormiańskimi w dialektach tureckich, wskazując na prace Pisowicza jako punkt wyjścia¹²⁷. W nauce polskiej ugruntował podstawy armenistyki i rozwinął ją jako odrębną dyscyplinę. Jego zainteresowania obejmowały również dialekt zachodnioormiański, używany przez Ormian z Kut, którego opis włączył do międzynarodowego obiegu naukowego.

Profesor wykształcił kilka pokoleń orientalistów, głównie iranistów, spośród których część związała swoje kariery z uniwersytetem lub dyplomacją, inni zaś podjęli pracę jako tłumacze. Doświadczenia własnej drogi naukowej i dydaktycznej skłaniały go do podkreślania praktycznego wymiaru nauki języków orientalnych.

W ponad sześćdziesięcioletniej działalności zawodowej nigdy nie ograniczał się wyłącznie do badań akademickich; równie ważne miejsce zajmowała w niej aktywność dydaktyczna, organizacyjna i popularyzatorska. Od lat osiemdziesiątych stał się jednym z głównych filarów środowiska ormiańskiego w Polsce.

---

¹²⁵ W 2001 roku deklarował znajomość czynną języków: perskiego, ormiańskiego, angielskiego, francuskiego, niemieckiego, rosyjskiego oraz bierną: arabskiego, tureckiego, niderlandzkiego, włoskiego. AUJ: b. sygn., Skrócony wniosek o nadanie tytułu naukowego profesora, Kraków, 18 października 2001.

¹²⁶ Ibidem: b. sygn., Autoreferat A. Pisowicza na temat działalności naukowej, Kraków, 18 kwietnia 2001.

¹²⁷ Wspomina o tym w swojej książce – zob. U. Bläsing, *Armenisches Lehngut im Türkisch-türkischen: am Beispiel von Hemsin*, Amsterdam–Atlanta 1992, s. 11.

Uczestniczył w niemal wszystkich istotnych inicjatywach tego środowiska, przyczyniając się do odnowy życia społeczno-kulturalnego Ormian polskich po okresie powojennej stagnacji. Wspierał je nie tylko swoją fachową wiedzą, lecz także postawą nacechowaną życzliwością, przyjaźnią i bezinteresowną pomocą.

Barbara Mękarska w szkicu biograficznym poświęconym Profesorowi zwróciła uwagę na pojęcie „służby”. Stwierdziła, że służy on społeczeństwu polskiemu swoją wiedzą, kompetencjami i systemem wartości patriotycznych i moralnych¹²⁸. Jego służba to nie tylko praca naukowo-dydaktyczna, lecz także aktywność dyplomatyczna. To również działalność popularyzatorska, dzięki której szeroka publiczność mogła zapoznać się z kulturą, historią i współczesnymi problemami Armenii i Ormian mieszkających w Polsce.

Profesora Pisowicza cechuje niezależność intelektualna i odwaga cywilna. Wobec adwersarzy potrafi zachować takt i kulturę, wykazując bezkompromisowość w kwestiach zasadniczych. W okresie komunizmu, mimo przeszkód ze strony władz partyjnych, rozwijał swoje badania i bronił wartości, które uznawał za fundamentalne: prawdy, wolności akademickiej, pamięci historycznej.

Podkreślić należy jego życzliwość i gotowość niesienia pomocy innym, zarówno studentom i młodym badaczom, jak i członkom diaspory ormiańskiej. Jest wymagający, ale jednocześnie sprawiedliwy. Ksiądz Tadeusz Isakowicz-Zaleski pisał o nim: „To człowiek bardzo skromny, życzliwy, niesłychanie szanowany w Armenii i wśród diaspory ormiańskiej”¹²⁹. Wreszcie, profesor Pisowicz pozostaje człowiekiem dialogu i mostów – łączy różne światy: polski i ormiański, naukę i kulturę, działalność akademicką i społeczną. Jego dorobek i osobowość sytuują go w gronie autorytetów polskiej nauki i czynią wzorem dla kolejnych pokoleń badaczy.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych w Warszawie: Ministerstwo Edukacji Narodowej w Warszawie, sygn. 2521/18460, Pisowicz Andrzej, dokumenty w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie: sygn. Kr 37/12734, Akta paszportowe EAKR: Pisowicz Andrzej; sygn. Kr 010/12057, Materiały ze sprawy operacyjnego sprawdzenia kryptonim „Pisarz” dot. Andrzej Pisowicz. Kontrola operacyjna pracownika naukowego Instytutu Filologii Orientalnej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie w związku z podejrzeniem o podjęcie współpracy ze Studenckim Komitetem Solidarności.

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego: Akta osobowe profesora Andrzeja Pisowicza.

¹²⁸ B. Mękarska, *Profesor Andrzej Pisowicz*, s. X.

¹²⁹ T. Isakowicz-Zaleski, *Personalnik subiektywny*, Kraków 2013, s. 256.

- Biblioteka Instytutu Orientalistyki Uniwersytetu Warszawskiego: korespondencja Andrzeja Pisowicza z Edwardem Tryjarskim.
- Biblioteka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu: sygn. 1942/III, Korespondencja Andrzeja Pisowicza z Eugeniuszem Słuszkiewiczem.
- Zbiory prywatne Andrzeja Pisowicza: materiały na temat własnej działalności naukowej.

Źródła drukowane

- Grigorian A., *Wartan Rubenowicz Grigorian (1929-2019). Historyk, armenolog, publicysta, zbieracz starych ormiańskich rękopisów*, „Lehahayer”, 7, 2020, s. 321-328, <https://doi.org/10.12797/LH.07.2020.07.10>.
- Isakowicz-Zaleski T., *Personalnik subiektywny*, Kraków 2013.
- Pisowicz A., *Armeno-Iranica. Wspomnienia orientalisty*, Kraków 2023, *Biblioteka Lehahayer*, 6, <https://doi.org/10.12797/9788381388825>.
- Pisowicz A., *List do redakcji*, „Indeks”, 2, 1977, s. 23-24.
- Pisowicz A., *Materiały z mojej kroniki rodzinnej, przydatne do ustalenia niektórych szczegółów najnowszej historii Ormian polskich*, w: *Ormianie polscy w XX i XXI wieku. Historia, kultura, tożsamość*, red. T. Krzyżowski, *Biblioteka Lehahayer*, 8 [w druku].
- Pisowicz A., *Uniwersytet Jagielloński – koordynatorem*, „Indeks”, 5, 1979, s. 8.
- Pisowicz A., *Wspomnienia z końcowych lat PRL-u (1977-1988)*, „Sowiniec”, 27, 2005, s. 195-204.
- Pisowicz A., *Wspomnienie o Wartanie Grigorianie*, „Lehahayer”, 7, 2020, s. 329-332, <https://doi.org/10.12797/LH.07.2020.07.11>.

Opracowania

- Bläsing U., *Armenisches Lehngut im Türkeitürkischen: am Beispiel von Hemşin*, Amsterdam–Atlanta 1992.
- Compendium Linguarum Iranicarum*, red. R. Schmitt, Wiesbaden 1989.
- Encyclopedia of Language and Linguistics*, 1, red. E. R. Asher, Oxford 1994.
- [Harutyunyan A.] Հարությունյան Ա., Անջեյ Պիսովիչը Կրակովում արևմտահայերեն էր սովորեցնում երկու թուրքի գերմաներենով. Հայաստանում մեկնարկում են լեհական օրերը [Andrzej Pisowicz uczył zachodnioormiańskiego w Krakowie dwóch Turków po niemiecku. W Armenii rozpoczynają się Dni Polskie], „Ազգ” [Naród], 75, 2012, s. 3.
- Iszchanian R., *Książka ormiańska w latach 1512-1920*, tłum. A. Pisowicz, Wrocław 1994, *Książki o Książce*.
- Krzyżowski T., *Aktywność społeczno-kulturalna środowiska ormiańskiego w Krakowie w latach osiemdziesiątych XX wieku na przykładzie Koła Zainteresowań Kulturą Ormian*, w: *Ormianie polscy w XX i XXI wieku. Historia, kultura, tożsamość*, red. T. Krzyżowski, *Biblioteka Lehahayer*, 8 [w druku].
- Krzyżowski T., *Jan Hasso Agopsowicz (1915-1982) – Ormianin, bibliofil, twórca ekslibrisów*, „Lehahayer”, 8, 2021, s. 205-232, <https://doi.org/10.12797/LH.08.2021.08.08>.
- Krzyżowski T., *Książd Tadeusz Isakowicz-Zaleski (1956-2024) i jego aktywność na rzecz środowiska ormiańskiego / Քսիսիւս Թադէոս Վարդապետ Իսակովիչ-Չալեակիին (1956-2024) և իր ակտիվ գործունեությունը՝ ի նպաստ հայ համայնքի*, „Munetik” / „Մունետիկ”, 1, 2024, s. 34-45.

- Krzyżowski T., *Z dziejów przyjaźni polsko-ormiańskiej. Przypadek Marii Grochol-skiej (1917-1989)*, „Lehahayer”, 10, 2023, s. 173-186, <https://doi.org/10.12797/LH.10.2023.10.07>.
- Lisicjan S., *Z przeszłości Armenii. Legendy, baśnie, opowieści*, tłum. A. Pisowicz, Warszawa 2014.
- Mękarska B., *Profesor Andrzej Pisowicz*, w: *In the Orient Where the Gracious Light... Satura orientalis in honorem Andrzej Pisowicz*, red. A. Krasnowolska, K. Maciuszak, B. Mękarska, Kraków 2006, s. IX-XI.
- Pisowicz A., *About How One Should Not Fight Nationalism (and on the Pitfalls of Armenian Patriotism)*, „Pro Georgia. Journal of Kartvelological Studies”, 9/10, 2002-2003, s. 159-173.
- Pisowicz A., *Esquisse d'une grammaire du parler arménien de Pharpi (I-ère partie)*, „Folia Orientalia”, 12, 1970, s. 215-240.
- Pisowicz A., *Esquisse d'une grammaire du parler arménien de Pharpi (II-ème partie)*, „Folia Orientalia”, 13, 1971, s. 209-231.
- Pisowicz A., *Esquisse d'une grammaire du parler arménien de Pharpi (III-ème partie)*, „Folia Orientalia”, 14, 1972, s. 53-64.
- Pisowicz A., *Fārsi. Materiały pomocnicze do nauki języka perskiego*, Kraków 1977, wyd. 2: 1979.
- Pisowicz A., *Gramatyka ormiańska. Grabar – aszcharabar*, Kraków 2001.
- Pisowicz A., *Gramatyka osetyjska (dialekt iroński)*, Kraków 2020, <https://doi.org/10.12797/9788381382670>.
- Pisowicz A., *Karabach*, „Tygodnik Powszechny”, 32, 1988, s. 1-2.
- Pisowicz A., *Le développement du consonantisme arménien*, Wrocław 1976.
- Pisowicz A., *O tym, jak nie należy zwalczać nacjonalizmu (i o pułapkach ormiańskiego patriotyzmu)*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego”, 30/31, 2002, s. 58-71.
- Pisowicz A., *Origins of the New and Middle Persian Phonological Systems*, Kraków 1985, *Rozprawy Habilitacyjne – Uniwersytet Jagielloński*, 101.
- Pisowicz A., *Phonétique du parler arménien du village de Pharpi*, „Folia Orientalia”, 10, 1969, s. 65-89.
- Pisowicz A., *Rec.: Mirosława Zakrzewska-Dubasowa*, „Historia Armenii”, Wrocław 1977, „Przegląd Orientalistyczny”, 1, 1979, s. 69-71.
- Pisowicz A., *Słownik pisarzy radzieckiej Armenii*, Warszawa 1992.
- Pisowicz A., *Un texte arménien dialectal du village Pharpi*, „Folia Orientalia”, 16, 1975, s. 289-301.
- Pisowicz A., Farhang M. M., Bartczak A., *Gramatyka kurdyjska „Sorani”. Wariant używany w Erbilu*, Kraków 2012.
- Pisowicz A., Krasnowolska A., *Az in dar va az ân dar*, Kraków 1982.
- Pisowicz A., Ter-Grigorianem N., Sedoian S., *Mały słownik ormiańsko-polski/polsko-ormiański*, Kraków 2006.
- Ternon Y., *Ormianie. Historia zapomnianego ludobójstwa*, tłum. W. Brzozowski, Kraków 2005.
- Zabłocki W., *Co o nas wiedzieli? NSZZ „Solidarność” Uniwersytetu Jagiellońskiego w dokumentach SB*, Kraków 2005, *Arkana Historii*.

Տոմաշ ԲՅիժովսկի, Պրոֆեսոր Անդժեյ Պիսովիչ — գիտնական, հայագետ, հայոց լեզվի եւ մշակույթի տարածող. ակադեմիական ակնարկ՝ 85-ամյա հոբելյանի առթիվ

Համառոտագիր. Յագեղոնյան համալսարանի հետ սերտորեն կապված լեհ արևելագետ, պրոֆեսոր Անդժեյ Պիսովիչը (ծն. 1940 թ.) մասնագիտացած է հայոց լեզվի և պարսկերենի ուսումնասիրության մեջ: 1957–1961 թվականներին նա Յագեղոնյան համալսարանում ուսումնասիրել է իրանագիտություն, ապա, որպես առաջին լեհ, 1961–1963 թվականներին Երևանի պետական համալսարանում ուսանել է հայ բանասիրություն:

1963 թվականին Յագեղոնյան համալսարանում նա պաշտպանել է մագիստրոսական թեզ՝ նվիրված Հայաստանի Փարսի գյուղի բարբառին: Իր գիտելիքները նա խորացրել և կատարելագործել է Ֆրանսիայում և Իրանում ուսումնառության ընթացքում:

1974 թվականին պաշտպանել է դոկտորական ատենախոսություն՝ նվիրված հայերենի բաղաձայնական համակարգի բարբառագիտական առանձնահատկություններին և պատմական զարգացմանը: 1985 թվականին ստացել է հաբիլիտացիա՝ հիմնված պարսկերենի հնչյունաբանական համակարգը նկարագրող աշխատության վրա: Պրոֆեսորի կոչումը ստացել է 2002 թվականին:

Անդժեյ Պիսովիչի գիտական ժառանգությունը ներառում է ավելի քան 260 հրատարակում: Գիտահետազոտական գործունեությանը զուգահեռ նա զբաղվել է նաև թարգմանությամբ, գիտության հանրայնացմամբ և հասարակական ակտիվ գործունեությամբ: Նա եղել է Կրակովի հայկական մշակույթի հետաքրքրությունների խմբի և Հայկական մշակույթային ընկերության ամենաակտիվ անդամներից մեկը:

Պրոֆեսոր Պիսովիչը ակտիվորեն մասնակցում է Լեհաստանի հայ համայնքի մշակութային կյանքին, վարում է հայոց լեզվի դասընթացներ, հանդես է գալիս զանգվածային լրատվամիջոցներում և նպաստում հայոց լեզվի, պատմության ու Հայաստանի մշակույթի մասին գիտելիքի տարածմանը: Նա հեղինակություն է, խորհրդատու և օրինակ հետազոտողների նոր սերունդների համար:

Բանալի բառեր. Անդժեյ Պիսովիչ, արևելագիտություն, հայագիտություն, իրանագիտություն, հայոց լեզու:

Tomasz Krzyżowski, Professor Andrzej Pisowicz—Scholar, Armenologist, Promoter of Knowledge about the Language and Culture of Armenia. A Scholarly Profile on the Occasion of His 85th Birthday

Abstract: Professor Andrzej Pisowicz (b. 1940), a Polish Orientalist affiliated with the Jagiellonian University, specializes in the study of Armenian and Persian languages. From 1957 to 1961, he studied Iranian studies at the Jagiellonian University, and then—as the first Pole to do so—pursued Armenian philology at Yerevan University from 1961 to 1963. In 1963, he defended his master’s thesis at the Jagiellonian University, devoted to the dialect of the village of Pharpi in Armenia. He

continued to expand his knowledge through studies in France and Iran. In 1974, he defended his doctoral dissertation on Armenian dialectology and the development of Armenian consonantism. In 1985, he obtained his habilitation degree on the basis of a study describing the phonological system of the Persian language. He was awarded the title of professor in 2002. Andrzej Pisowicz's scholarly output includes over 260 publications. Alongside his research, he has engaged in translation, popularization, and community activities. He was one of the most active members of the Circle of Interest in Armenian Culture in Kraków and of the Armenian Cultural Association. He participates actively in the cultural life of the Armenian community in Poland, conducts Armenian language courses, appears in media, and promotes knowledge about the language, history, and culture of Armenia. He is a moral authority, advisor, and a role model for successive generations of researchers.

Keywords: Andrzej Pisowicz, Oriental studies, Armenian studies, Iranian studies, Armenian language